De fragmenten van de Limburgse ‘Floyris en Blantsefluor’

Editie, vertaling en aantekeningen van J.H. Winkelman

bron
De fragmenten van de Limburgse ‘Floyris en Blantsefluor’ (ed. J.H. Winkelman). Z.n., z.p., 2012

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_flo003flor02_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

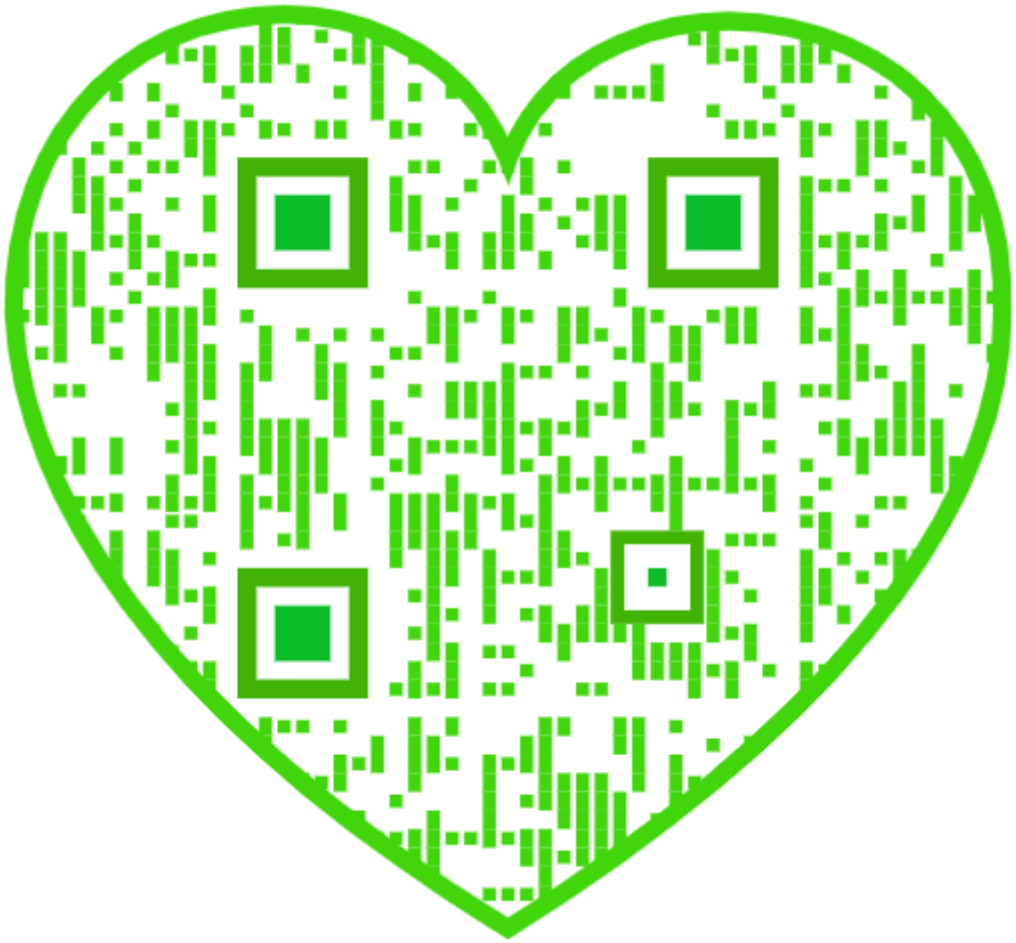

Inleiding

Geruïneerde overlevering

Omstreeks 1170-1175 schreef een ons onbekende Limburgse dichter de liefdesroman over ‘Floyris en Blantsefluor’. De man leefde, zo verraadt het taaleigen van het handschrift, ten zuiden van Venlo/ Krefeld, vermoedelijk in de omgeving van Roermond/ Heinsberg. (De Smet 1969, kol. 358). Om het grensoverschrijdende karakter van dit gebied te beklemtonen spreekt men in het onderzoek ook vaak over de Maaslandse ‘Floyris’. De Limburger componeerde zijn liefdesroman niet uit eigen fantasie, maar gebruikte als bron de Franse Florisroman, die kort daarvoor, omstreeks het midden van de 12e eeuw, vermoedelijk ergens in het zuidwesten van het Franse taalgebied was ontstaan. (Leclanche 2003, XIII-XV). De Limburgse dichter leverde een primeur! Zijn ‘Floyris’ is niet alleen de oudste niet-Franse bewerking van de Florisstof, maar bovendien één van de eerste literaire producten uit het hele Middelnederlandse taalgebied. Ook het thema, de liefde tussen twee jonge mensen van verschillende religie en stand, was nieuw. De vorm daarentegen maakt een wat archaïstische indruk. De dichter gebruikte, als hem dat zo uitkwam, nog onreine rijmen, schreef korte eenvoudige verzen. Die opzet is kenmerkend voor de vroege ontstaanstijd, zo kort na het midden van de 12e eeuw. Het Limburgse origineel is niet bewaard gebleven. Dat werd begin van de 13e eeuw door een afschrijver uit Hessen gekopieerd en daarbij licht verduitst. Kennelijk bestond er ook in Duitsland al vroeg belangstelling voor een liefdesroman van Franse origine. De tekst is een bewijs van de vroege literaire bloei van de euregio Limburg, waarvan zonder twijfel Hendrik van Veldeke – die volgens de Duitse grootmeester Gottfried van Straatsburg de eerste loot op de boom van de volkstalige dichtkunst entte – de beroemdste representant is. Tot de zogeheten Maaslandse epiek worden verder nog de liefdesromans over ‘Aiol en Mirabel’ en ‘Tristant en Ysolt’ gerekend. (Van Oostrom 2006, 175).

Het is zonder meer ergerlijk om te moeten vaststellen dat een vlijtig boekbinder het omstreeks 1500 nodig achtte, het oude handschrift waarin de Floristekst werd overgeleverd, stuk te knippen. Kennelijk was het perkament voor hem uitsluitend van waarde om als bindmateriaal te dienen waarmee hij de boekbanden van de begin 16e eeuw in zwang gekomen papieren prozaboeken, de zogeheten incunabelen, kon verstevigen. De tekst zelf interesseerde de man vermoedelijk geen fluit. Misschien kon hij (en zijn tijdgenoten) de oude tekst niet eens lezen. De boekbinder, die de fatale schaar in het perkament zette, was waarschijnlijk in een binderij in de omgeving van een kartuizer klooster in Trier werkzaam. De tekstrepen hebben die omgeving niet verlaten. Ze worden in de stadsbibliotheek van Trier bewaard. Het is in het onderzoek gebruikelijk de Limburgse fragmenten, enigszins verwarrend, naar de bewaarplaats als de ‘Trierse Floyris’ (hierna: TR) te betitelen. Terwijl pessimisten in het vak met enige wrevel aan het verwoestende werk van de knippende boekbinder denken, spreken optimisten over een bijzonder gelukje dat dankzij deze inderdaad rigoureuze conserveringsmethode tenminste nog 368, helaas gedeeltelijk zwaar beschadigde verzen van de TR zijn overgeleverd. Het geheel omvat 16 fragmentjes, elk van iets meer dan 20 versregels, daartussen ontbreken door tekstverlies telkens zo’n 80 verzen. Veel is er verloren gegaan. De hele aanloop van het verhaal, de inleiding over de ouders van Floris in Spanje, de gelukkige jeugd van de kinderen,

hun scheiding daarna, de verkoop van Blancefloer naar Babylon, de zoektocht van Floris naar zijn geliefde, al deze episodes zijn niet bewaard gebleven. Het eerste fragment vertelt over de aankomst van de jongeman in Babylon en zijn ontmoeting met de bruggenwachter Darius. Het laatste fragment eindigt met zijn afscheid van de emir van Babylon en zijn voornemen naar zijn Spaanse vaderland terug te keren. (Dit nog ter informatie: De namen van de gelieven luiden in het Oudfrans Floire en Blanceflor, in het Limburgs Floyris en Blantsefluor. Wij kiezen hierna, zoals dat in het (Middel-) Nederlands gebruikelijk is, de naamvarianten Floris en Blancefloer).

De heilige keizer Karel

Waarom heeft de Limburgse dichter nu juist deze Franse vertelstof gekozen? Het verdient aanbeveling voor de beantwoording van die vraag een blik te werpen op de historische context waarbinnen de vroege Florisroman in het Limburgse ontstond. Karel de Grote speelt daarbij een belangrijke rol. In de Franse Florisroman blijkt er namelijk een directe bloedband te bestaan tussen Floris, de tot het christendom bekeerde moslimprins uit Spanje, en de latere keizer Karel. Ook in de Floris-bewerking van de Vlaming Diederic van Assenede, die kort na midden van de 13e eeuw – overigens zonder kennis van de Limburgse redactie - werd geschreven, wordt aan het slot over dit historische detail gerept. De bloedlijn liep als volgt. De dochter van Floris, die men Berta ‘met den breden voeten’ (Mak 1976, v. 3961) noemde, werd de echtgenote van hofmeier/koning Pepijn. Het kind dat het echtpaar kreeg, was, aldus Diederic, niemand minder dan ‘coninc Kaerle van Vrankerike’ (v. 3966). Maar laten we helder zijn. In de TR treffen we de verwijzing naar Karel niet aan. Ten gevolge van de geruïneerde overlevering ontbreekt immers het slot waarin de Limburgse dichter het register, waarin Floris en zijn nageslacht vermeld hadden moeten worden. Men mag veronderstellen dat dit tekstgedeelte slachtoffer is geworden van de schaar van de anonieme boekbinder en dat ook in de TR over het nageslacht van publiekslieveling Floris werd gesproken. Maar helaas ..., bewijzen laat dit zich niet.

Op 29 december 1165 gaf keizer Friedrich Barbarossa (‘Frederik met de rode baard’) in Aken, de stad waar de vorst in 1152 tot Duitse koning was gekroond, de opdracht een oorkonde (toegankelijk via de ‘Regesta Imperii on-line’ [=RI] IV 2,2 nr. 1530) op te stellen. De Latijnse inhoud luidt in vertaling als volgt: ‘Friedrich neemt in aanwezigheid van talrijke bisschoppen en vorsten en onder de jubel van clerus en volk op de hofdag van Aken het gebeente van Karel de Grote uit de door Goddelijke wijzing herontdekte sarcofaag ter ere van de altaren en legt ze in een met edelstenen bezette schrijn [...]. Daarna geeft de voor het gebied van Aken bevoegde metropoliet Rainald von Dassel, opdracht de vorst als heilige te vereren. Friedrich en zijn gemalin Beatrix schenken de kerk (van Aken) naar aanleiding hiervan koninklijke geschenken in de vorm van gouden vazen en zijden doeken en schenken bovendien een geldbedrag van jaarlijks tien mark.’ Na de heiligverklaring wordt Aken in de oorkonden als ‘civitas imperialis’ aangeduid. Het provinciestadje wordt zo het middelpunt van het Heilige Roomse Rijk. De naam van de grote Karel (in de geopende sarcofaag lag het gebeente van een man van één meter tweeënnegentig lengte!) was na zijn heiligverklaring in het Maasland op ieders lippen. Dit geestelijke klimaat was zeer geschikt om in het land van het bronsgroen eikenhout een roman over Karels grootouders, Floris en Blancefloer, het licht te doen zien. (Winkelman 2008, 9-10).

Dat dit gegeven totaal aan de historische werkelijkheid voorbij ging, deed er minder toe.

Het voorstel van sultan Saladin

Het is niet onwaarschijnlijk dat het Floris-thema de Limburgse dichter ook om een andere reden heeft aangesproken. In de roman staat de liefde tussen een Spaanse moslimprins en een adellijke christenslavinnetjes centraal. Dit onderwerp is opvallend en tegendraads omdat in de contemporaine literatuur, bijvoorbeeld in 'Aiol en Mirabel', nu juist de vijandschap tussen de twee religies centraal staat. Moord en doodslag over en weer wordt hier breed uitgemeten. Ook in de historische werkelijkheid aan het einde van de 12e eeuw lijkt van een verzoening tussen de godsdiensten, laat staan van een liefdesrelatie tussen individuen, geen sprake. Maar hoe ziet, althans volgens oorkonden uit die tijd, de historische werkelijkheid eruit? Met het traditionele vooroordeel over de vijandschap tussen christendom en islam wordt radicaal de vloer aangeveegd. Uit oktober 1173 dateert een oorkonde (RI IV 2,3 nr. 2040) die werd opgesteld in opdracht van keizer Friedrich Barbarossa (de locatie van vervaardiging is onzeker). De Latijnse inhoud luidt in vertaling als volgt: 'Friedrich ontvangt gezanten van de koning van Babylon [...] die hem zeldzame en waardevolle geschenken overhandigen. De koning stelt een huwelijk tussen zijn zoon en een dochter van de keizer voor, waarvoor hij met zijn rijk het christelijk geloof wil aannemen en alle christelijke gevangenen vrij zal laten. Friedrich houdt de afgezanten bijna een half jaar bij zich en staat hen toe, enkele steden en gebruiken nader te leren kennen'.

Uit andere oorkondes (RI IV 2,3 nr. 2016, 2024) blijkt dat het gezantschap onder leiding stond van een zekere Butair Esmair, of wel Abu Tahir Ismail. Belangrijker nog is de vraag, wie was die koning van Babylon, die keizer Friedrich dit interessante voorstel deed? Het antwoord moet luiden: niemand minder dan de legendarische sultan Saladin. Want, met Babylon werd in die tijd niet alleen de oude stad aan de Eufraat, maar ook Caïro in Egypte aangeduid. Saladin verbleef tussen 1169 en 1176 in dit 'tweede' Babylon. (Wieczorek 2005, 265-267). Babylon speelt ook in de Florisroman een rol. In de TR wordt Blancefloer door de emir in de haremtoren van Babylon (v. 130: 'Babilonien') gevangen gehouden. Ook hier is het onzeker welke stad bedoeld wordt. (Leclanche (2003, 203). Maar is er in de TR sprake van een reële geografie? Volgens ons heeft Babylon eerder een fictief, verwijzend karakter. De stad staat symbool voor 'ver weg', ligt 'ergens' in het Oosten. Hoe dan ook, het plan van sultan Saladin van Babylon om een huwelijk tot stand te brengen tussen een van zijn zonen en een dochter van Barbarossa, lijkt een sprookje uit 'Duizend-en-één-Nacht'. Maar nog opvallender is de vredesidylle die ermee verbonden werd. De moslimvorst verklaarde zich bereid om bij de totstandkoming van de huwelijksverbintenis christen te willen worden. En met hem al zijn onderdanen! Alles leek pais en vree. Maar het pakte anders uit. In 1187 veroverde Saladin Akkon en Jerusalem. De droom van een vredesidylle tussen de Duitse keizer en de Oosterse sultan werd wreed verstoord. (Winkelman 2008, 10-11). De oorkonden spreken slechts over een (kortstondige) toenadering tussen christendom en islam. Geeft de Florisroman hieraan een literaire invulling?

Het eind van het verhaal is in TR niet bewaard gebleven. Maar wat zegt Diederic in zijn Florisversie aan het slot? Floris werd christen en liet zich dopen, samen met heel het volk van zijn land. (Mak, v. 3954-3955: '[...] hi wart kersten ende hem dopen dede/ Ende al tvolc van sinen lande mede'). In de Florisroman komt het tot een harmonieus samengaan tussen de twee elkaar vijandige wereldgodsdiensten. Het klinkt hoopgevend. De liefde tussen de moslimprins Floris en het christelijke slavinnetje Blancefloer overbrugt de kloof. En de aanvankelijk zo wrede emir van Babylon? Die trouwt volgens Diederic met de vriendin van Blancefloer, de dochter van een Duitse hertog (Mak, v. 2967-2968: 'Die joncfrouwe was van Aelmaengen,/ Eens hertoghen dochter [...]'). Het Franse handschrift A overlevert zelfs de tekstvariant dat ze een Duitse koningsdochter was!

Graaf Bernhard (van Anhalt?)

In de TR trekt nog een ander detail de aandacht dat misschien van historisch belang zou kunnen zijn. In de tekst treedt een zekere graaf Bernhard op die een bijzonder positieve rol speelt. Hij weet bij de emir van Babylon, na de ontdekking van het liefdespaar in de haremtoren van Babylon, voor de kinderen, die ter dood waren veroordeeld, vrijspraak te verkrijgen. Opvallend is, dat in het Frans (en in de overige bewerkingen van de Florisstof) deze sympathieke rol is toebedeeld aan een verder niet bij naam genoemde hertog (of koning) (hs. A: 3005: 'li dus', vgl. hs. B: 'li rois'). Er is dus reden aan te nemen dat de Limburger op eigen houtje de naam en de titel, die hij in zijn brontekst aantrof, heeft veranderd. Maar waarom? G. de Smet heeft al opgemerkt dat graaf Bernhard mogelijk ter huldiging van een ons onbekende opdrachtgever kan zijn ingevoerd. Maar in het gebied van Maas en Rijn heeft de Belgische geleerde geen graaf van die naam aangetroffen. Maar oostelijker, in het gebied van de Lippe, trof hij wel een edelman met de naam Bernhard aan. Die verwierf de graventitel na ongeveer 1182, maar toen was de TR, als althans de gebruikelijke datering klopt, allang geschreven. (De Smet 1995, Sp. 1045). De Smet heeft laten zien dat de zoektocht naar graaf Bernhard niet tot het Maas-Rijn-gebied beperkt behoeft te blijven, maar dat er ook in het Duitse Oosten moet worden gezocht. Dat blijkt maar al te duidelijk uit de wordingsgeschiedenis van Veldekes Eneasroman, die in het Limburgse werd begonnen, maar in Thüringen, in opdracht van de landgraven Ludwig III en Hermann, werd voltooid. De vraag wie nu toch de mecenas van de Limburgse dichter kan zijn geweest, bleef het onderzoek boeien. Van Oostrom spoorde aan: 'Toekomstig onderzoek zou nader aandacht moeten besteden aan de curieuze vermelding van 'greue bernhart' in de Trierse tekst die een vingerwijzing zou kunnen zijn omtrent het ontstaansmilieu ervan.' (Van Oostrom 2006, 572). Hij werd op zijn wenken bediend. Wij kwamen in aanvullend onderzoek tot de slotsom dat met de 'graaf Bernhard' in de TR wel eens graaf Bernhard van Anhalt uit het Saksische huis van de Askaniërs, zoon van Albrecht de Beer, zou kunnen zijn bedoeld. Hij had in zijn jeugd enige tijd in Frankrijk doorgebracht, was een vertrouwd met de adellijke kringen rond Barbarossa, begeleidde de keizer naar Noord-Italië, werd in 1180, na de val van Hendrik de Leeuw, met het hertogdom Saksen beleend, nam 1184 aan de beroemde hofdag van Mainz deel, waaraan - nota bene - ook Hendrik van Veldeke deelnam. Kortom, de hoog adellijke graaf Bernhard van Anhalt, een man met een steile politieke carrière, voldoet aan het profiel, waaraan in de tweede helft van de 12e eeuw een opdrachtgever van literaire werken moet beantwoorden.

(Winkelman 2008, 7-27). Maar ook hier geldt: het gaat om vermoedens, niet om harde bewijzen.

Wat was de brontekst?

Een blijvend punt van discussie binnen het Florisonderzoek is de vraag, hoe de tekst eruit zag, die de Limburgse dichter als legger gebruikte. De oudste versie van de Franse Florisroman die ons bewaard bleef, wordt in het onderzoek de 'Version Aristocratique' (hierna: VA) genoemd. Deze versie is overgeleverd in de Franse handschriften A, B, C en het fragment V. Ook Diederic van Assenede gebruikte een Frans handschrift dat tot de VA-familie behoorde. Het belangrijke fragment V breekt af waar de TR begint. Voor een vergelijking met de TR komt met name handschrift A in aanmerking. Maar dan volgt de kwellende vraag, representeert de VA wel de brontekst van de TR? De Smet beantwoordde de vraag bevestigend. (De Smet 1962/1991). Maar het lijkt niet uitgesloten, dat de Limburger een vroegere redactie dan de VA voor zijn bewerking heeft gebruikt. (Winkelman 1977, S. 21–37; Winkelman 1982, S. 391–406). In dat geval zou de TR van bijzonder belang zijn, omdat daarin details van de oudste Floris-versie, die ouder en oorspronkelijker zijn dan de VA, zouden zijn bewaard. Wie over de bewerkingsmethode van de Limburgse dichter een oordeel wil vellen, zal in deze kwestie een beslissing moeten nemen. Inhoudelijke veranderingen, afwijkende details, omzettingen van vertelelementen tegenover VA zal men, indien men het standpunt van De Smet huldigt, de Limburger moeten toeschrijven. Hangt men het laatste standpunt aan dan moet men rekening houden met de mogelijkheid dat tekstelementen in TR die van de VA afwijken, uit de oude verloren Franse redactie afkomstig zijn.

Vergelijkt men de TR met de VA dan stelt men bijna woordelijke overeenstemmingen vast. Een voorbeeld uit het begin van het eerste fragment, waarin Floris aan bruggenwachter van Babylon bekent dat hij gekomen is voor Blancefloer, zijn geliefde, die hem door vijandschap en nijd is afgenomen. (TR 3-6: 'Blantseflůr was min wif./ Die nam mic hat ende nit./[...]./Nů bin ic her na ere kůmen'). Deze verzen vertalen bijna letterlijk het Frans. (A, v. 1761-1763: 'et Blanceflor si est m'amie./ Emblee me fu par envie./ Sivie l'ai par ces regnés'. Vert.: en Blancefloer is mijn vriendin./ Ze werd door afgunst van mij afgenomen./ Ik ben haar gevolgd tot in deze landen). (Wij citeren hs. A van de VA naar Leclanche 2003). Maar tegenover de inhoudelijke overeenkomsten staan opvallende verschillen. Een voorbeeld. In de VA weet Floris de vriendschap van de norse torenwachter te winnen door hem bij een schaakspel de geldinzet, waarom gespeeld werd, toe te schuiven, hoewel de man de partij had verloren! Het is zijn generositeit waarmee de jongeman zijn tegenstander overwint. In de TR echter wint Floris de sympathie van de torenwachter door een banale vorm van omkoping, namelijk door hem zilver en goud te schenken. Zo luidde de raad van de bruggenwachter, die Floris nauwgezet opvolgde (vgl. TR, v. 71-72: 'Wilt erne to vriende haven,/ gevit eme silver ende golt'; TR, v. 105–107: 'Mer, here, wildir mine have,/ der mugit er genůec haven./ Her gaf eme silver ende golt'). Dat wil niet zeggen dat er in TR niet geschaakt wordt. Nadat Floris de vriendschap van de torenwachter heeft gekocht, wordt er geschaakt. Opvallend genoeg zijn er in de VA tijdens de schaakpartij enkele ingelaste verzen die - tegen elke vorm van vertellogica in- eveneens over een omkoping met goud en zilver spreken. (A, 2135-2136: 'Or et argent a plenté ai, / saciés k'assés vos en donrai'. Vert.: Goud en

zilver heb ik rijkelijk./ Weet dat ik u er veel van zal geven). De verzen komen bijna woordelijk met de geciteerde verzen uit de TR overeen. De vraag rijst dan: Zijn de verdwaalde verzen in VA door de Franse dichter willekeurig ingelast of zijn ze als een reminiscentie aan een oude redactie op te vatten waarin van omkoping met goud en zilver (zoals in de TR bewaard) sprake was?

De kuisheidsproef oorspronkelijk

Er is in de TR een scène overgeleverd die oorspronkelijkere trekken vertoont dan de overeenkomstige in de VA. Het gaat om het volgende. De bruggenwachter vertelt de jongeman in beide versies over de situatie in Babylon. In de stad ligt de zwaar bewaakte haremtoren waarin Floris' geliefde is opgesloten. Aangrenzend aan de toren bevindt zich een paradijselijke tuin. Uit het Frans blijkt dat de tuin niet gemakkelijk te betreden is. Een brede rivier, de Eufraat, stroomt namelijk rond om de tuin heen. Ieder jaar onderwerpt de emir zijn haremdames aan een kuisheidsproef. In de tuin van Babylon ontspringt in de VA een bron, waaruit een beekje stroomt. De haremdames worden gedwongen één voor één dit beekje (v. 2042: 'ruissel de la fontenele') over te gaan. Het water heeft een bijzondere eigenschap. Als namelijk een kuise dame het beekje passeert, blijft het water helder en rein. Maar als een onkuise vrouw dit doet, dan wordt het water plotseling volledig in beroering gebracht (v. 2072: 'L'eve en est lués tote meüe'). De rivier, die bij het passeren de kuisheid van de dames test, is in de VA dus geen grensrivier. Dit is de Eufraat. Het testriviertje ontspringt midden in de paradijstuin (A, v.2021: 'En miliu sort une fontaine').

Hoe is de situatie in de TR? De dames, zo vertelt de tekst, komen uit de haremtoren naar beneden en bereiken daarna een brug, die toegang tot de hof tuin verschaft (TR, v. 50-51: 'eine brucke [...],/ d]ar ovir gan můet'). Onder de brug bevindt zich een mysterieuze rivier. Als namelijk een dame, die haar maagdelijkheid heeft verloren, de brug oversteekt, wordt het water, dat eerst 'clare alsame die sunne' was, troebel ('drove') (v. 60 vlg.). Hieruit blijkt in alle duidelijkheid, wie van de dames maagdelijk is (v. 62 vlg.) en wie niet kuis heeft geleefd. Alleen de kuise dames mogen daarop de hoftuin betreden. De brug heeft in de TR (in tegenstelling tot de beschrijving in de VA) een dubbele functie. (1) Hij voert over de bovennatuurlijke rivier die de twee locaties (toren en tuin) scheidt en (2) hij test de passerende dames. De in TR beschreven oordeel- of test brug vindt zijn oorsprong in de eschatologische visioenenliteratuur. De beschrijving is als volgt: Op haar reis naar de Andere Wereld komt de menselijke ziel, vaak begeleid door een engel, bij een wilde, veelal stinkende rivier, die de grens met de aanlokkelijke, paradijselijke overkant vormt. De enige toegang tot dit aantrekkelijke reisdoel vormt een brug. De oversteek is niet zonder gevaar. De ziel wordt bij het overschrijden van de brug namelijk aan een test onderworpen. Bepalend voor een gelukkige passage is de levenswandel van de mens tijdens zijn aardse bestaan. Leefde de mens deugdzaam en godvrezend dan zal de oversteek moeiteloos slagen. Maar als de ziel van een zondige persoon de brug probeert over te steken, dan valt zij van de brug af in het helse water eronder. De 'brug naar de Andere Wereld', ook wel zielen-brug genoemd, treffen we reeds aan in de visioenen van Gregorius van Tours (eind 6e eeuw).

In de Limburgse Florisversie trekt het materiaal, waaruit de brug is samengesteld onze aandacht. (TR, v. 52: 'ein topazius ist vil gůet'). De brug lijkt uit de edelsteen

topaas te bestaan. De Smet vroeg zich af of de keuze van de steen op invloed van een lapidarium berustte. Het antwoord luidt bevestigend. De goudkleurige edelsteen bezit volgens de middeleeuwse steenboeken bovennatuurlijke eigenschappen. Hij is in staat kokend, opborrelend water koud en weer rustig te maken, als men hem erin legt. (Vgl. Maerlants Der Naturen Bloemen, v.16170-16171: 'dat hi .i. vat datmen siet wallen/ vercouden doet enten wal vallen'). Bovendien helpt de topaas tegen boosheid en onkuise gevoelens (v. 16176: 'gramscepe ende onsuverhede verdrivet sine moghenthede'). (M. Gysseling 1998, 403-404). De traditie loopt door tot in Vondels 'Heerlijckheid van Salomon' waar we lezen: 'de topaes zal bestrijen Vrouw Venus'. De steen past wonderwel bij de kuisheidstest. Het water, helder en klaar als een reine dame over de brug schrijdt, wordt een helse vloed als een onkuise de oversteek waagt. Het water weerspiegelt de status van de dame. Volgens de eschatologische voorstelling zijn het de deugden, die de oversteek doen slagen. De topaas, volgens de traditie een symbool van kuisheid, vormt hier (letterlijk) de brug, waarover de dames de paradijselijke tuin bereiken. Onze conclusie luidt: Het concept in de TR komt sterk overeen het de oordeel-brug uit de visioenenliteratuur en vertegenwoordigt mogelijk de oorspronkelijke redactie. (Winkelman 1989, 143-145). In de VA is dit concept vervaagd. De zwaardbrug uit de 'Chevalier de la charette' van Chrétien de Troyes, waarover de ridder Lancelot moet kruipen om het land van zijn geliefde te bereiken, is door dezelfde eschatologische traditie geïnspireerd. De zwaardbrug test hier echter niet de kuisheid, maar de dapperheid van de ridder.

De kaarten opnieuw geschud

De Smet heeft vastgesteld dat de Limburgse bewerker opmerkelijke omzettingen in de stof doorvoerde en zodoende het vertelverloop danig veranderde. Het betreft hier met name de beschrijving van de bruggenwachter en de torenwachter. De eerste figuur was in oorspronkelijke redactie een vriendelijke heer, die voor Floris als raadgever optrad, de tweede figuur was de angstaanjagende bewaker van de haremtoren. In het oorspronkelijke concept hielp dus de raadgeving van de een tegen het gevaar dat van de ander uitging. Maar de Limburger heeft de kaarten opnieuw geschud. Belangrijke elementen in de beschrijving van de bruggenwachter die eerst ertoe diende diens humane karakter te onderstrepen werden door de Limburgse bewerker ter plaatse onderdrukt en de zo vrijgekomen positieve trekken bij de beschrijving van de onvriendelijke torenwachter gebruikt. Concreet. De Smet heeft vastgesteld dat in de TR de boosaardige torenwachter een vraag van de sympathieke bruggenwachter in de mond wordt gelegd, waarop Floris dienovereenkomstig antwoord. (De Smet 1962/1991, 207). Er zijn nog wel meer omzettingen te constateren. In de TR wordt de torenwachter enige keren 'de oude' (TR, v. 120 en v. 147 'den alden', v. 122 'die althere') genoemd. In de VA lijkt op het eerste gezicht dit detail te ontbreken. Maar als men in de bruggenwachter-episode (!) van de VA navorst dan stuit men op het feit dat deze raadgeverfiguur in het Frans met 'preudom' wordt omschreven, wat de Duitse stofbewerker Konrad Fleck met 'der alte' (v. 3678, 3876) of 'von alter ... grâ'(v. 3657) resp. 'der grîse' (Sommer 1846, v. 4117) vertaalt. (Winkelman 1977, 100–103). Met deze verplaatsing wordt de grimmige torenwachter plotseling een zachtaardige oude man, wat oorspronkelijk de bruggenwachter gekenmerkt moet hebben. De Smet ziet hierin terecht een poging van de Limburger aan de vertelling een warmere en menselijkere toon te verlenen en het idyllische karakter van de roman nog te versterken. (De Smet 1962/1991, 212).

Ten gevolge van de uitwisseling van verteldetails tussen de episodes ontstaan in de tekst onduidelijkheden, die zich mede door de leemtes in de tekst, moeilijk laten verklaren. Een voorbeeld. De jongeman heeft de torenwachter op aanraden van de bruggenwachter met goud en zilver omgekocht. (TR, v. 197). De torenwachter leidt de jongeman, die zich nu voor architect heeft uitgegeven, om de haremtoren heen voor inspectie. Hij wil immers in Spanje, zo luidt zijn smoes, net zo'n imposante toren bouwen. In het volgende fragment lezen we over de gastvrijheid van de torenwachter: hij geeft Floris rijkelijk te eten. Daarna wordt het schaakspel gebracht. Floris wint de partij en daarmee de financiële inzet. Maar de jongeman ziet van de winst af en geeft alles aan de dolblije gastheer. Dan volgt er in de tekst een merkwaardige mededeling: 'Do clagete die althere,/ dat her die have mere/ so virlorn havete./ Sin ungeval her clagete' (TR, v. 122–125). De Smet vraagt zich verbaasd af, waarom de torenwachter, nadat Floris hem het bij het schaakspel verloren geld heeft teruggegeven, toch nog klaagt. Voor hem zijn de verzen alles behalve duidelijk (1962/1991, 208, noot 12). Maar, zo vragen we ons af, hebben de verzen wel betrekking op de gebeurtenissen bij het schaakspel? Het misverstand ontstaat doordat De Smet 'have mere' ('beroemde waar') met de inzet bij het spel identificeerde. Volgens ons gaat het echter om een detail dat oorspronkelijk niet in de torenwachter-episode, maar in de bruggenwachter-episode thuishoorde. Daar bedenkt de jongeman, die zich onderweg naar Babylon voor de koopman uitgeeft, een uitvlucht als hem gevraagd wordt gesteld wat hem dwars zit. In het Frans beweert hij dat hij aan de 'handelswaar' moet denken die hij in Babylon zoekt. (A, v. 1667-1668: '[...] jou sui pensis / de mon marcié que j'ai enquis'). Natuurlijk is de gezochte 'handelswaar' een metaforische omschrijving voor Blancefloer, die we ook in de Middelnederlandse bewerking van Diederic van Assenede aantreffen. (V. 2170-2171: 'Dat ic cume sal vinden die ware, Die ic soeke te desen stonden'). De verzen 122–124 in TR moeten worden opgevat als een klacht van de vriendelijke gastheer over het bittere lot van Floris en zijn verkochte bruid. (Winkelman 1977, 91–92). Opnieuw wordt duidelijk hoe vrij de Limburgse dichter met zijn brontekst omging.

Heroïsch perspectief?

Men heeft de Florisroman wel een idylle genoemd. Het is naar onze moderne smaak een suikerzoet verhaal over een kinderliefde. Problemen, zo die er al zijn, worden moeiteloos overwonnen. Floris' reis naar zijn geliefde in Babylon verloopt gladjes. Onderweg treft hij vriendelijke mensen aan die hem hulpvaardig verder wijzen, totdat hij zijn reisdoel heeft bereikt. Alles gebeurt zonder slag of stoot. Een ridderlijk gevecht tegen een vervaarlijke tegenstander vindt niet plaats. Maar goed ook, want nergens wordt beschreven dat Floris zich in het ridderlijke handwerk (het gebruik van wapens, slagvaardigheid te paard) heeft bekwaamd. Maar dat was in die tijd voor een adellijke jongeman wel gebruikelijk. (Bumke 1986, 433-438). De kracht van Floris ligt vooral in de 'geesteswetenschappen'. Samen met Blancefloer leert hij lezen en schrijven. Het stel spreekt vloeiend Latijn, bestudeert Ovidius, de schrijver van de Arte Amandi, in het origineel! Kortom: Floris is een softe held, kundig in liefdeszaken, maar voorwaar geen krachtpatser. Aan het slot van het verhaal komen bodes uit Spanje die hem mededelen dat zijn vader en moeder zijn overleden. Ze verzoeken Floris het koningschap in zijn land op zich te nemen. Teruggekeerd in Spanje worden Floris en Blancefloer vriendelijk ontvangen en gekroond. Het hele

koninkrijk werd hem onderdanig (Diederic, v. 3947: ‘Alt conincrike wart hem onderdaen’).

In de TR worden aan het eind van het verhaal totaal andere accenten gezet. Als Floris onderweg zijn treurnis openlijk toont, wordt hij door zijn gastheer terechtgewezen. Hij dient zich dapper te gedragen: ‘Wees een vent!’ (Vgl. TR, v. 143: ‘Gedenkit an uwer manheit’). (Het woord ‘manheit’ betekent ‘mannelijke moed’, ‘manhaftigheid’). Die aansporing kan Floris zich later ter harte te nemen. Want hoe is het tijdens zijn afwezigheid met zijn vaderland vergaan? Boden berichten dat het land is verwoest, het volk verjaagd. Het hele koninkrijk is in vreemde handen. Niemand is in staat hulp te bieden. De vader van Floris is gestorven, zijn moeder is ziek. De boden smeken de jongeman naar Spanje terug te komen, hen van de vreemde overheersing te bevrijden. Zo neemt Floris in TR afscheid van de emir ... hier breekt het laatste fragment af. Duidelijk is wel dat de TR hier een totaal andere geest ademt dan de idyllische VA. In de TR wacht Floris in Spanje geen vriendelijke ontvangst, maar een vijandig leger dat zijn volk heeft onderworpen. Om zijn koninkrijk, zijn wettige erfdeel, te kunnen beërven, zal hij de vijand moeten verjagen. Hoe loopt het af? Helaas, het slot van de TR is niet bewaard. Vragen blijven over. Wie was de vreemde vijand die het islamitische Zuiden van Spanje, met name het koninkrijk rond ‘Naples’ (Niebla in Andalusië) (vgl. Leclanche 2003, 9, opm. 2: A, v.121), tijdens Floris’ verblijf in het Oosten veroverde? Was het een van de christelijke vorstendommen uit het Spaanse Noorden dat, wellicht met Franse hulp, de Reconquista (‘Herverovering’) van de zuidelijke moslimgebieden voortzette? Of was het misschien, gezien de onderlinge concurrentie, één van de naburige, vijandige moslimkalifaten? Twijfels alom. Maar misschien moet het antwoord op deze vragen niet gezocht worden in het historische verleden van Spanje, maar hebben we hier te maken met de invoeging van een literair motief. Misschien heeft de Limburger (of zijn bron?) voor het slot van zijn verhaal gebruik gemaakt van de zogenoemde ‘heroische Heimkehrsage’ (Haug, 1990, 46-50). Het gaat dan om de jonge held, die zijn vaderland heeft moeten verlaten, na verloop van tijd terugkeert en daar een bezetter aantreft op wie hij zijn erfland moet heroveren. Eneas, Dietrich von Bern, Odysseus zijn voorbeelden van dit soort glorieuze thuiskomers. Zij verdrijven na een verblijf in den vreemde de usurpator. Heeft de Limburgse dichter aan het slot aan het idyllische Florisverhaal een heroïsch perspectief willen verlenen? Vragen staat vrij, zekerheden ontbreken.

Het verhaal geïllustreerd

(De illustraties zijn afkomstig uit een Duits handschrift dat de Floris-tekst van de Duitse schrijver Konrad Fleck (Sommer, 1846) overlevert. Fleck gebruikte voor zijn bewerking een handschrift van de VA. (Voor de illustraties zie: http://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/cpg362).

De moslimkoning Felix van Spanje stuurde een schip vol soldaten naar Noord-Spanje om christenen te overvallen die op bedevaart waren naar Santiago de Compostela. De soldaten beroofden de pelgrims en namen een jonge vrouw gevangen die later de dienares van de koningin werd.

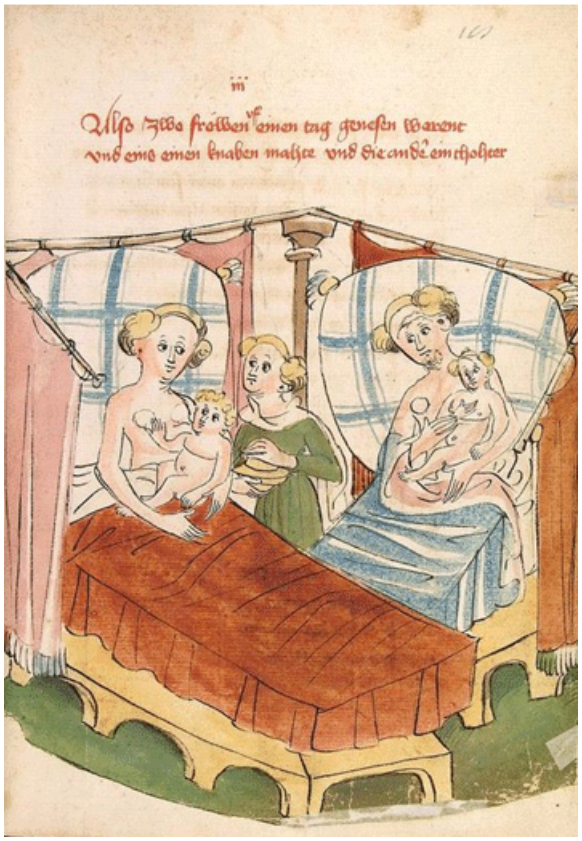

De koningin en haar dienares waren allebei in verwachting en kregen op dezelfde dag een kindje. Dat gebeurde op Palmpasen, het feest van de bloemen. De koningin noemde daarom haar zoontje Floris. Dat betekent Bloem (Roos). De slavin noemde haar dochtertje Blancefloer. Dat betekent Witte Bloem (Lelie).

26
Alsp der kunnig florens vatter seite der kunigin
wie er wolte blanchefluir das houbet abe slahen
vnd meine sy hette sinen sun verzoubert

Floris en Blancefloer groeiden samen op. De koning was er fel op tegen dat zijn zoon liefde voor het meisje opgevatte. Daarom bedacht hij een wreed plan. Hij vertelde de koningin dat hij Blancefloer wilde laten onthoofden omdat ze Floris betoverd zou hebben.

De koningin is tegen het plan. Ze stelt voor de kinderen zonder geweld van elkaar te scheiden. Floris wordt naar een andere school gestuurd. Als het meisje hoort dat Floris haar gaat verlaten, valt ze flauw. Ze zoekt steun op de schoot van haar vriend.

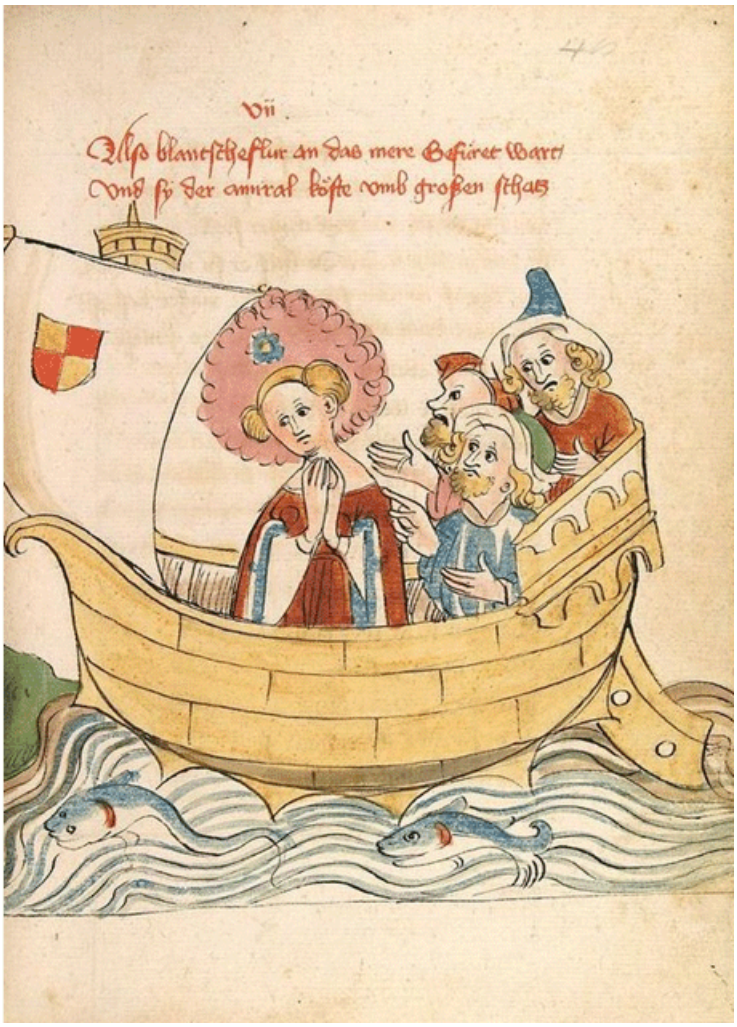

De koning en de koningin besluiten het meisje aan slavenhandelaren te verkopen. Die zetten een tulband op haar hoofd en brengen haar over zee naar Babylon waar ze voor veel geld aan de emir wordt verkocht.

viii
Alsp man tet eine marmelsteim greap machen vnd
p plore beme p wolte man sprechen blanesithefluz
lege so begraben vnd wer gestorben

De koning wilde Floris wijs maken dat zijn vriendinnetje tijdens zijn afwezigheid was gestorven. Daarom liet hij een prachtig marmerengraf bouwen, waarin Blancefloer begraven zou liggen. Om het echt te laten lijken, maakte een beeldhouwer met zijn beitel op de grafsteen een portret van het meisje.

Floris kwam naar huis en zag het graf van Blancefloer. Hij wilde niet langer leven en dreigde met zelfmoord. Zijn moeder vertelde hem toen dat zijn vriendin verkocht was. Floris besluit zijn vriendin te gaan zoeken en vraagt zijn vader om paarden en knechten voor de reis. Bij zijn verzoek neemt hij eerbiedig zijn baret in zijn hand.

Floris gaat met zijn knechten aan boord van een zeilschip. Met een innige omhelzing neemt hij afscheid van zijn moeder, de koningin. Ook zegt hij zijn vader, de koning, gedag.

Floris vindt onderweg onderdak in een herberg. De gastheer en de gastvrouw ontvangen hem vriendelijk aan een rijk gedekte tafel. Hij is in liefdesgepeins verzonken, dat bewijst zijn hand die zijn hoofd steunt. De gastvrouw vraagt Floris waarom hij zo verdrietig is.

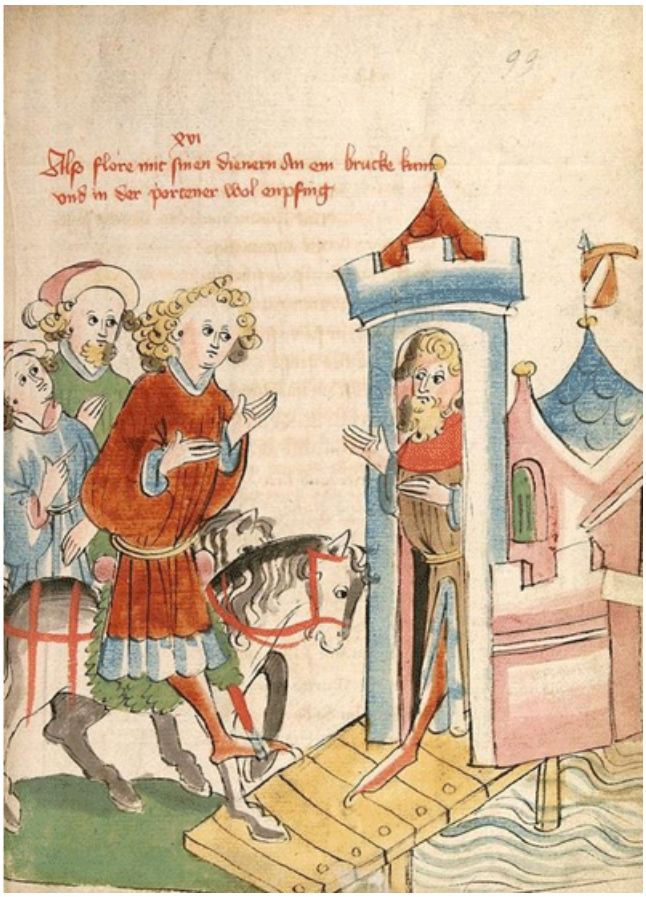

Floris komt met zijn gezelschap in Babylon aan. Hij moet over een ophaalbrug rijden die over de Eufraat ligt. De bruggenwachter staat in de poort, hij heet Darius. Hij ontvangt Floris heel vriendelijk. De bruggenwachter geeft Floris nadere informatie over de toestanden in Babylon .

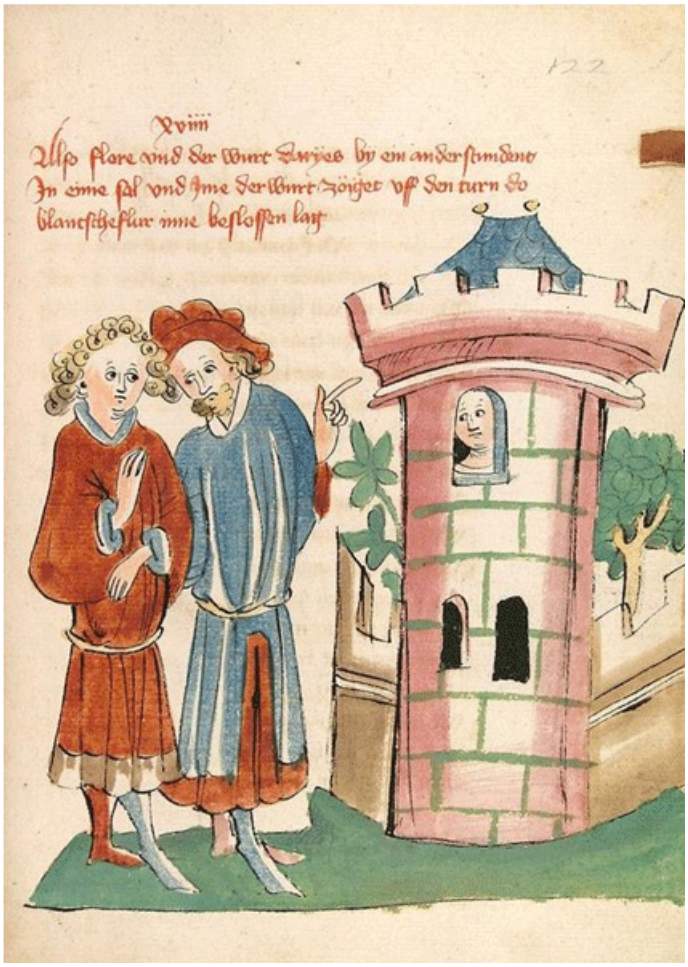

De bruggenwachter vertelt Floris over de haremtoren waarin Blancefloer door de emir gevangen wordt gehouden. Hij wijst naar het meisje dat door een raampje boven in de toren naar buiten gluurt.

De bruggenwachter geeft Floris een goede raad. Om de aandacht van de torenwachter te trekken moet hij een list gebruiken. Hij moet net doen alsof hij een architect is die de haremtoren met zijn armen wil opmeten. Hij moet zeggen dat hij later, als hij weer in Spanje is teruggekeerd, net zo'n mooie toren wil bouwen.

De boze torenbewaker komt zwaar bewapend op Floris af. Hij draagt een lang zwaard. Floris die ongewapend is, zegt dat hij een architect is die alleen maar belangstelling voor de toren heeft. Het komt dan tot een vriendelijk gesprek.

De bruggenwachter heeft nog een list verzonnen. Floris moet de torenbewaker voorstellen een partijtje te schaken. Ze spelen om een inzet van gouden dukaten. Floris wint de partij, maar schenkt toch al het geld aan de bewaker terug en wint zo de sympathie van de bewaker.

137
xxiii
Alsp flore by dem torwechter zu Imbiß essen solte vnd
Dem torwechter emen guldin napff schanke mit eime kurssinckel.

De bewaker nodigt Floris uit bij hem te komen eten. Floris schenkt de man voor zijn gastvrijheid een gouden beker. De bewaker belooft de dienstman van Floris te worden en hem verder te zullen helpen.

147
xxvi
Alsp flore ware von dem torwachter in einen korp gelet
Vnd ware mit rosen bedecket vnd trugent in zwen an
einer stangen vff den turn

De bewaker bedenkt een list. Floris moet zich in een bloemenmand verstoppen. Twee knechten dragen daarna de mand de haremtoren binnen. Ze vloeken omdat de mand zo zwaar is!

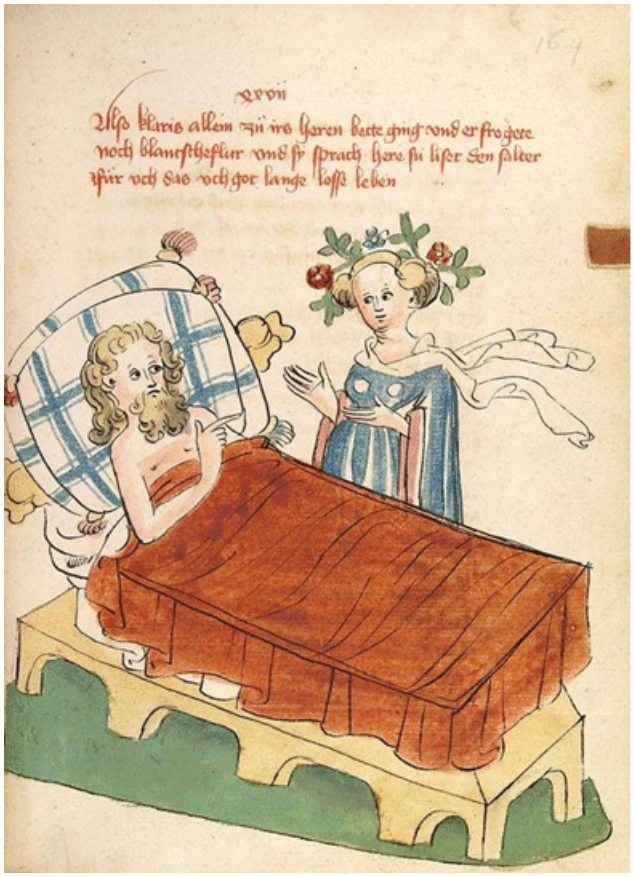
164
xxvii
Alsp floris allein zu iro hären bette gyng vnd er frogete
noch blanschiflur vmb sy sprach here si liset den alter
spir noch nah noch gar lange losse leben

In de haremtoren heeft Blancefloer een vriendin, ze heet Cloris. Beide meisjes moeten de emir bedienen als hij 's morgens opstaat. Maar een keer is Cloris alleen gekomen. De emir vraagt waar Blancefloer gebleven is. Het meisje bedenkt een smoes. Blancefloer zou zich hebben verslapen omdat ze de hele nacht voor de emir gebeden zou hebben.

Weer verschijnt Blancefloer niet op het werk De emir stuurt zijn kamerdienaar naar boven, de trap van de haremtoren op, om te kijken waar het meisje blijft.

De kamerdienaar ziet twee kinderen in het grote bed liggen. Hij roept de emir. Die ontdekt als hij het laken terugslaat, dat er een jongeman bij Blancefloer ligt – Floris! De emir is woedend, want hij wilde immers zelf met het meisje trouwen.

De kinderen worden met stevige touwen geboeid. De emir beschuldigt hen in aanwezigheid van zijn vazallen van hoogverraad. Daarop staat de doodstraf.

De emir pakt een groot zwaard om de straf te voltrekken. De kinderen knielen neer en vragen om vergiffenis. Op verzoek van een vazal laat de emir genade voor recht gelden.

Er komen twee Spaanse boodschappers in Babylon aan. Ze vertellen dat de ouders van Floris gestorven zijn en laten als bewijsstuk een document met zegel zien. Ze smeken Floris naar Spanje terug te keren.

Floris gaat met zijn geliefde naar Spanje terug, Daar wordt hij heel plechtig tot koning gekroond. Later krijgen Floris en Blancefloer een dochtertje, Berta met de Grote Voeten. Zij wordt de moeder van de beroemde Karel de Grote.

Verantwoording van de editie

De overgeleverde fragmenten van ‘Floyris en Blantsefluor’ worden in de Stadtbibliothek in Trier in de handschriftenafdeling (map X, althochdeutsche und mittelhochdeutsche Fragmente, Nr. 13) bewaard, samen met de Aegidius- en de Silvesterfragmenten.
De eerste editie verscheen van de hand van E. Steinmeyer: Trierer Bruchstücke I Floyris, in: Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Litteratur 21 (NF 9), 307-331.
De hier afgedrukte tekst berust op de editie van M. Gysseling, Corpus van Middelnederlandse teksten (tot en met het jaar 1300), uitgegeven m.m.v. en van woordindices voorzien door W. Pijnenburg. Reeks II: Literaire handschriften. Deel I, Fragmenten, □s-Gravenhage 1980. (Digitale uitgave Sdu Uitgevers 1998).
Een eerdere identieke editie van G. de Smet en M. Gysseling verscheen onder de titel ‘Die Trierer Floyris-Bruchstücke’, in: Theodisca Gandensia 2 (1968), 157-196.
In de voetnoten van de editie De Smet/Gysseling (1968) wordt uitvoerig op handschriftelijke bijzonderheden ingegaan.
In de aantekeningen zijn, waar dit relevant is, de aanvullingen van Steinmeyer (zie De Smet/Gysseling 1968, 169) toegevoegd.
Om de leesbaarheid van de tekst te bevorderen zijn in afwijking van de editie van Gijsseling, 1980, de volgende veranderingen aangebracht:
- De rijmpunten die in het handschrift het eind van de versregel markeerden zijn verwijderd; de tekst is van een moderne interpunctie voorzien.
- De zestien fragmenten krijgen een titel die in het kort de inhoud omschrijft.
- Het begin van een zin, eigennamen en het woord God worden met een hoofdletter geschreven.
- Waar dit nodig was, is de schrijfwijze (bv. u/v) aan het moderne gebruik aangepast; het teken ů vervangt het teken v° uit de editie Gysseling.
- Tussen vierkante haken staan, zoals in de oorspronkelijke editie, de weggevallen en/of onzekere woorden of letters, toevoegingen etc.

Teksteditie met vertaling en aantekeningen*

Fragment 1: De bruggenwachter geeft raad

1 [.....] ic genůge. +
Rat mir mit fůege.

* (Geraadpleegd: MNW, De Smet/Gysseling 1968, Kolmerschlag 1995, Leclanche 2003, hs. A).

\+ 1 ‘genůge’. Floris heeft in het voorafgaande aan de bruggenwachter verteld dat hij een Spaanse koningszoon is. Hij is een gefortuneerd man en beschikt over veel goud en zilver. Goede raad wil hij ruim belonen. Vgl. A, v. 1766: ‘si vos en donrai largement’ (vert.: en ik zal u er rijkelijk van geven.). In v. 1 heeft ‘genůge’ (‘genoeg’) betrekking op de rijkdom van Floris. De Limburgse dichter gebruikt hier een litotes, een understatement ; ‘genoeg’ betekent hier: ‘ rijkelijk’, ‘veel’. Vgl. ook v. 31 en v. 106.

Blantseflůr was min wif. + +
Die nam mic hat ende nit.
Mit důven w[a]rt sie mic genomen.
Nů bin ic her na ere kůmen. +
[.....] ist ein ende. +
Ic sterve in ellende, +
of [...] gew[inne] +
míne líeve trutíne.'
Daries sprac do
den kinde gutlike to:
'It were scade vil grot +
blievit gir in ellende tot
umme dussulke dinc.
Gir sprekit alse ein gron kint. +
Ine tar mir nuwit romen, +
dat ic kunne raten
van dus getanen dinge,
so gir mic [ane] sinnet.
Mer den besten den ic kan +
ende den ic mi gedaht +

Vertaling

[Goud en zilver heb] ik genoeg.
Geef me op passende wijze raad.
Blantsefluor was mijn geliefde.
Haat en nijd hebben haar van mij afgenomen.
Door diefstal werd ze van me afgepakt.
Nu ben ik hierheen naar haar toegekomen.
[Mijn reis] is ten einde.
Ik sterf in den vreemde,
als ik [niet] mijn
lieve vriendin terugkrijg.'
Darius zei daarop

+ 3 'wif'. Letterlijk 'vrouw', hier: 'vriendin'.
+ 3-4 'Blantseflůr was min wif./ Die nam mic hat ende nit'. Vgl. A, v. 1761-1762: 'et Blanceflor si est m'amie./ Emblee me fu par envie'. (Vert.: en Blancefloer is mijn vriendin./ Ze werd uit afgunst van mij afgepakt).
+ 6 'Nů bin ic her na ere kůmen.' Vgl. A, v. 1763: 'Sivie l'ai par ces regnés'. (Vert.: Ik ben haar door deze landen gevolgd).
+ 7 '[...] ist ein ende'. Vgl. A, v. 1769: 'çou est la fins'. (Vert.: dit is het einde).
+ 8 'Ic sterve in ellende, of [...] gew[inne] míne líeve trutíne'. Vgl. A, v. 1769: '[...] u jou l'arai,/ u por s'amor de duel morrai.' (Vert.: Ik zal haar hebben, of uit liefde voor haar van verdriet sterven).
+ 9 Steinmeyer 1877, las: 'of ic niht gewinne', als ik niet terugkrijg, terugwin.
+ 13 'It were scade vil grot/ blievit gir in ellende tot/ umme dussulke dinc'. Vgl.. A, v. 1771-1772 : 'Çou est damage/ se vos morés por tel folage' . (Vert.: Het is jammer als u wegens een dergelijke dwaasheid zou sterven).
+ 16 'ein gron kint'. Letterlijk: een ' groen' kind. De tekstreconstructie is echter hoogst onzeker. Steinmeyer 1877, stelt 'tumb kint' voor. De tekst hangt vermoedelijk samen met de in het Frans genoemde dwaasheid, zoals de bruggenwachter de zelfmoorddreiging van Floris omschrijft, vgl. boven 'folage'.
+ 17 'Ine tar mir nuwit romen,/ dat ic kunne raten/ van dus getanen dinge'. Vgl. A, v. 1773-1774: 'De çou ne m'os jou pas vanter/ que j'en sace conseil doner.' (Vert.: Ik durf me niet erop te beroemen dat ik hier raad zou weten te geven).
+ 21 'Mer den besten den ic kan/ ende den ic mi gedaht [...]'. Vgl. A, v. 1775: 'Le mieus que jou en sace oiés'. (Vert.: ... de beste [raad] die ik u weet te geven).
+ 22 Steinmeyer 1877, las : 'nů' in plaats van 'mi'.

vriendelijk tegen de jongeman:
‘Het zou vreselijk jammer zijn,
als u in den vreemde zou sterven
om een dergelijk akkefietje.
U spreekt als een onervaren kind.
Ik durf me niet erop te beroemen,
dat ik raad zou kunnen geven
in een dergelijke aangelegenheid,
als u dat van mij zou verlangen.
Maar de beste raad die ik kan geven
en waarop ik gekomen [ben]

Fragment 2: De bruggenwachter vertelt over de haremtoren

[.....] eíne fontanie +
ut tallir wolve gelic +
die [.....] dir sit. +
Die brunne ist gůt ende clar.
Die vro[wen die] dan wonen dar,
die haven grote wunne.
Sie nemen [der brun]nen +
al dat sie is behoven.
Sie haven vrowede gin[ůge.
Dar] sint hundirt cameren +
gewart al te samene. +
[Tallir] camere gelic
havet eine vrowe herlic
dam[miral ..]den, +

+ 24 ‘fontaine’. Vgl. A, v. 1857-1858: ‘[...] une fontaine,/ dont l’eve es molt cler et molt saine’. (Vert.: een bron, waarvan het water heel helder en heel rein is). In het Frans wordt de ingenieuze constructie duidelijk: De architect heeft in de haremtoren een waterleiding laten maken waardoor het water van beneden tot in de derde etage opstijgt, zodat elke etage van water wordt voorzien. Na de hoogste etage bereikt te hebben stroomt het water via een andere leiding weer terug.
+ 24 ‘ut...gelic’. Het zinsverband is door de gebrekkige overlevering moeilijk te reconstrueren. Mogelijk wordt het water bedoeld dat ‘uit’ de leiding stroomt . Vgl. bv. MNW ‘ute ...comen’ . Duidelijker is A, v. 1863-1864 ‘en cascun estage se trait/ l’eve par le conduit et vait’. (Vert.: in iedere verdieping komt het water door de leiding en stroomt terug). ‘tallir’, uit ‘t-allir’ (‘te allir’), zie ook v. 34. Het woord ‘wolve’ wordt in verband gebracht met ‘wolf’, ‘(ge)welf’. Vgl. MNW: ‘Dak dat van voren de vorm van een trapezium heeft.’ Het woord betekent oorspronkelijk het plafond, daarna de door het plafond (het gewelf) overdekte ruimte, de kamer, het vertrek. Hier in de betekenis: de etage
+ 25 ‘sit’. Vorm van het werkwoord ‘sien’, stromen (De Smet). Volgens het MNW betekent het ww. ‘siën’ (‘ziën’) ‘een vloeistof door een zeef laten lopen’, ‘filtreren’. Dit zou kunnen verklaren dat het water zo ‘clar’ (helder) is.
+ 29-30 ‘brunnen’. Bron, fontein, alg. water. Bijna letterlijk in het Frans, vgl. A, v. 1865-66: ‘Les dames [...]/ en prendent quant mestier en ont’. (De dames [...] nemen ervan wat ze maar nodig hebben).
+ 32 ‘hundert cameren’. Vgl. A, v. 1867-1869: ‘Et es estages cambres a/ dusc’a set vins; ja ne verra nus/ hom morteus plus dititable’. (Vert.: Op de verdiepingen zijn er kamers, honderdveertig in totaal. Geen sterveling zal ooit mooiere [kamers] zien).
+ 33 ‘gewart’. Variant van ‘ghewracht’, ‘ghewrocht’, afgeleid van het ww. ‘werken’, maken, vervaardigen.
+ 36 ‘ammiral’. De emir van Babylon wordt in TR afwisselend ‘ammiral’ (v. 44, v. 257, v. 212) en ‘coninc’ (v. 66, v. 134, v. 228 etc.) genoemd.

die eme dienen solden. +
Van camere te cam[ere +
gan] die vrowen baneken. +
Sie gan dar sie willen,
d[...] allen binnen.
Man dinit den selven vrowen +
mit [sorcsa]mir truwen.
Dar inmitten ligit dammiral +
al [...../.....]

Vertaling

[.....] een waterstroom
uit in iedere etage
die [.....] je toestroomt.
Het water is goed en helder.
De dames, die daar wonen,
hebben grote vreugde.
Ze nemen van het water
wat ze maar nodig hebben.
Ze verheugen zich zeer.
Er zijn daar honderd kamers
naast elkaar gemaakt.
In iedere kamer
heeft de emir
een edele dame [gezet],
die hem allemaal moesten dienen.
Van kamer tot kamer
gaan de dames zich vermeien.
Ze lopen, waar ze maar heen willen,
alle [kamers] binnen.
Men dient deze dames
met zorgzame trouwhartigheid.
Daar in het midden ligt de emir
[...../.....]

Fragment 3: De kuisheidsproef

[.....] was.

+ 38-37 Vgl. A, v. 1885-1888: ‘En cascune a une pucele/ li amirals mise novele/ tel com lui vient as plaisir;/ la l’a fait metre et bien servir’. (Vert.: In ieder kamer is een meisje. De emir heeft de jonge vrouwen naar zijn smaak uitgekozen. Hij laat hen daar wonen en goed bedienen).
+ 38 De passage wijkt van het Frans af waar over etages wordt gesproken. Vgl. A, v. 1889-1890: ‘De l’un estage en l’autre vont/ par les degrés qui fait i sont’. (Vert.: Ze lopen van de ene etage naar de andere via de trap die daar is aangebracht).
+ 39 ‘baneken’. Wandelen, heen en weer gaan, zich vertreden, zich vermeien. Duits: ‘lustwandeln’.
+ 42-43 De dames worden bediend conform de nieuwe mode van de hoofse ‘vrouwendienst’. Omgekeerd dienen de haremdames de emir (zie v. 37). Vgl. A, v. 1895-1898 ‘Par icel huis vienent et vont/ les puceles que li semont/ qui doivent l’amiral servir/ ensi com li vient a plaisir.’ (Vert.: Via die deur komen en gaan de meisjes die hij tot zich laat roepen. Zij moeten de emir dienen, zoals het hem behaagt).
+ 44 Ligt de emir (de ‘ammiral’) hier als een oriëntaalse Pascha te midden van de haremdames op een pronkbed?

Alse die vrowen nider comen +
ende in din hof [....]en,
so vinden sie vor den hove stan
eíne brucke [..... ,
d]ar man ovir gan můet:
eín topazius ist vil [gůet. +
S]o rinnit dar undir
ein vil luter brunne. +
Die ha[vit dor]e nature +
vil wundirlike túre. +
Geit dar einig [vrowe] over,
die ere magitum havit verlorn,
sic wandilot [dise] brunne,
die was clar alsame die sunne
ende [wirt d]an vil drove.
Dat ist wunder gnůge.
Dan wirt [wa]le scin,
wie gewís magit si.
So gan dan vort in [den hof]
mit des coningis orlof
hertogen ende greven
mit [.....]
ende dienen al den vrowen. +

Vertaling

[.....] was.
Als de dames naar beneden komen
en de tuin binnen [willen gaan],
dan treffen ze vóór de tuin
een brug aan [...],
waar ze overheen moeten lopen:
een topaas van grote kwaliteit.
Daaronder stroomt
heel helder water.
Dat heeft van nature

+ 47-50 De haremdames treffen vóór de tuin een brug aan die, als ze erover gaan, hun kuisheid test. In het Frans ontbreekt deze brugproef. De vrouwen komen hier uit de toren direct in de tuin aan. Vgl. A, v. 1953-1955: ‘Aprés, quant il veut l’autre prendre,/ ses puceles si fait descendre/ totes ensanle en un vergié.’ (Vert.: Daarna, als hij een andere [vrouw] wil nemen, laat hij al zijn haremmeisjes naar beneden komen, een tuin in). Het brugmotief in TR is ontleend aan de uit de visioenen-literatuur bekende zielenbrug die de zondaar op weg naar de Andere Wereld test.
+ 52 ‘topazius’. Bedoeld is de edelsteen topaas. Volgens de middeleeuwse steenboeken kan de topaas kokendheet water koud maken als men de steen erin legt. Bovendien helpt de topaas tegen onkuise (hitsige) gevoelens. De topaas, krachtens de traditie een middel tegen vleselijke zonde, vormt hier voor de maagden letterlijk de brug naar de lusthof.
+ 54 In TR wordt de waterstroom (‘brunne’) onder de brug gesitueerd, in het Frans is sprake van een bron die midden in de tuin ontspringt. Vgl. A, v. 2021-2022: ‘En miliu sort une fontaine/ en un prael, et clere et saine.’ (Vert.: In het midden ontspringt op een weide een bron, waarvan het water helder en rein is).
+ 55-61 Het water verraadt de staat van kuisheid van de passerende dame. Vgl. A, v. 2049-2052: ‘car quant il i passe pucele,/ lors est li eve clere et bele;/ au trespasser de feme eüe/ l’eve en est lués tote meüe.’ (Vert.: want als een maagd erover gaat, dan is het water helder en mooi, maar als een onkuise vrouw passeert, komt het water onmiddellijk helemaal in beroering).
+ 56 ‘ture’ (‘dure’). De Smet twijfelt tussen de vertaling als adj.: heerlijk, duur, of als subst.: voortreffelijkheid. Wij kiezen de tweede oplossing (‘duurte’).
+ 69 Vgl. aant. bij v. 43-44: Hier opnieuw beklemtoning van de ‘vrouwendienst’.

een heel wonderlijke eigenschap.
Als er een dame over [de brug] loopt,
die haar kuisheid heeft verloren,
dan verandert het water,
dat eerst helder was als de zon
en het wordt dan heel troebel.
Dat is een groot wonder.
Dan wordt [heel] duidelijk,
wie werkelijk maagd is.
Dan lopen hertogen en graven
met toestemming van de koning
de tuin binnen met [.....]
en dienen al de dames.

Fragment 4: De bruggenwachter geeft raad

[.....]ve.
Wilt erne to vríende haven, +
gevít eme silver ende golt
- so wirt ug die herre holt -+
ende halt en mit minnen.
Sult er immer gwinnen
uwe amíe Blantseflůr, +
dat můter bi sinne tůn. +
So sal ug die herre leiten
umbe des turnis breíte +
ende tůt en ug bescowen wale,
so můt ug die turn wale behagen.
Alse erne wale hat besien
ende er wider willit tien, +
her sagit dan: ‘Kint bidirve,
gir ne sult nů gan niergen, +
gir ne sult mir nit vermiden.
Mit mir můtet er bliven.
Des bíte ic ug dur mine lieve.
Ic wil ug gerne dienen +
mit allir [...]

Vertaling

+ 71-74 In het Frans wint Floris de sympathie van de torenwachter door met hem om een geldelijke inzet te schaken. Floris wint steeds de partij, maar hij schenkt de verliezer niet alleen zijn verloren inzet terug maar geeft hem ook zijn eigen inzet. In TR gaat het simpelweg om een banale omkoping met zilver en goud. Opvallend is dat in de Franse tekst een reminiscentie hieraan tijdens het schaakspel opduikt. Vgl. A, v. 2135-2136: ‘Or et argent a plenté ai./ Saciés k‘assés vos en donrai’. (Vert.: Goud en zilver bezit ik rijkelijk. Weet, dat ik u er veel van zal geven).
+ 73 ‘holt’. Gunstig gezind, genegen.
+ 76 ‘amie’. De dichter gebruikt hier een Frans modewoord dat deel uitmaakt van de liefdes-terminologie.
+ 77 ‘sinne’. ‘sin’: gedachte, geest, verstand.
+ 79 ‘des turnes breite’. Stijlfiguur (hendiadis), letterl.: de breedte van de toren.
+ 83 ‘tien’ (variant van: ‘tyen’). Vgl.Mhd. ‘ziehen’, trekken.
+ 85 ‘niergen’ (variant: ‘niergent’, ‘nergent’). Letterl.: nergens.
+ 89 ‘dienen’, in de zin van de feodale vazallendienst. De vazal verplicht zich in ruil voor het verworven leengoed (hier: geschenken) de leenheer met raad en daad bij te staan. Vgl. A, v. 2161-2162: ‘que de joie a vos piés karra/ et homage vos offerra.’ (Vert.: dat hij zich uit vreugde voor uw voeten zal werpen en aan u zijn leenmanschap zal aanbieden).

[.....].
Als u wilt dat hij uw vriend wordt,
geef hem dan zilver en goud
- dan wordt de heer u genegen -
en bejegen hem liefdevol.
Als u ooit uw vriendin
Blantsefluor wilt terugwinnen,
dan moet u dat met verstand doen.
Dan zal de heer u
om de brede toren heenleiden
en observeer de toren zorgvuldig,
dan zal hij u zeer bevallen.
Als u hem nauwkeurig hebt bekeken
en u weer wilt vertrekken,
dan zegt hij: 'Brave jongeling,
u moet nu niet weggaan,
u moet me niet verlaten.
U moet bij me blijven.
Daarom verzoek ik u omwille van mijn genegenheid.
Ik wil u graag dienen
met al [...]

Fragment 5: Floyris geeft zich voor architect uit

[.....] vil gedrate
to des heren kemenaten. +
Do her den heren ane sag,
getonlike her to eme sprac. +
He sahte: 'Mit íwen orlof +
bin ic comen in diesen hof,
here, dattic besuk [..... ++
.....] sal [....]
ende ic wiste die ge[t]a[ne] +
ende so [.....] quame +
mit eren te lande,
so maketic einen anderen
aldus getanen einen turn.
Gir ne soldis haven negeinen torn.
Mer, here, wildir mine have, +
der mugit er genůc haven.'
Her gaf eme silver ende golt.
Des wart eme vil holt.
Her nam dat kínt bi der hant +

+ 92 'kemenate'. (Verwarmd) vertrek, vooral bestemd voor dames. In het Frans brengt de bruggenwachter Floris naar de voet van de toren. Hier komt de torenwachter onmiddellijk op hem af en vraagt of hij een spion of verrader is die de toren observeert.
+ 94 'getonlike'. Variant van 'getogenlike', hoffelijk, fatsoenlijk.
+ 95 Steinmeyer stelt voor: 'uwen'.
+ 97 'besuk [...]'. De Smet vertaalt met 'bezoeken'. Het MNW geeft als alternatieven de vertalingen: onderzoeken, inspecteren. Steinmeyer las: 'besehe desen turn vil mere'.
+ 97-103. Ook in het Frans A, v. 2184-2186: 'mais por içou l'esgar et voi/ k'en mon païs tele feroie/ se ja mais venir i pooie'. (Vert.: maar om de volgende reden bekijk ik hem en observeer hem, omdat dat ik, als ik eens naar mijn land zal terugkeren, net zo'n toren zal laten bouwen).
+ 99 'getane'. Variant van 'gedane', letterl.: gedaante, gestalte, hoedanigheid.
+ 100 Steinmeyer las: 'of ic immer quame'.
+ 105-107 Zie aant. bij v. 71-74.
+ 109 'kint'. Hier niet kind, maar jongeman.

ende leite it in den hof lanc. [+]
Vrolike her ne leite
umbe des turnis breite. [+]
Her teten eme wa[.....][+]

Vertaling

[.....] heel snel
naar het vertrek van de heer.
Toen hij de heer opmerkte,
sprak hij hoffelijk tegen hem.
Hij zei: 'Met uw toestemming
heb ik deze tuin betreden,
heer, om te [onderzoeken]
[.....] zal [....]
en als ik wist hoe hij is gemaakt
en als [ik] eervol
in mijn land terug zou keren,
dan zou ik een tweede [toren] maken,
die net zo gemaakt is.
U moet daar niet boos over zijn.
Maar, heer, wilt u van mijn geld hebben,
dan kunt u daar rijkelijk van krijgen'.
Hij gaf hem zilver en goud.
Daarom werd hij Floyris zeer genegen.
Hij nam de jongeman bij de hand
en leidde hem de uitgestrekte tuin binnen.
Hij leidde hem vrolijk
om de brede toren heen.
Hij bejegende hem [vriendelijk].

Fragment 6: De torenwachter klaagt

Sie haten grote blitscap.
Riklike her sire plac.
Her gaf eme to etene genueg. [++]
Dat bret man ever vor trůc[++]
dar sie up spilen solden.
Sie satten dat sie wolden. [+]
Floyres wan den alden af; [+]
gutlike her it wider gaf.
Do clagete die althere

+ 110 'lanc'. Adj. lang, hier ruimtelijk gedacht.
+ 112 Zie v. 79.
+ 113 'wa[...]'. Het verminkte woord vatten we op als 'wale', goed.
+ 116 Vgl. A, v. 2235-2236: 'A tant l'en maine li huissier/ o lui a son ostel mangier'. (Vert.: Daarna leidt de wachter hem weg, om met hem in zijn huis te eten).
+ 116 'genueg'. Genoeg (zie v.1), ook hier litotes (understatement): veel, rijkelijk.
+ 117 'bret'. Bedoeld is hier het schaakbord.
+ 117 'ever'. Vgl. Duits: abermals.
+ 119 'satten', verl. tijd van 'setten', zetten. Gezinspeeld wordt op het geld (de inzet), die de spelers op het spel zetten en dat de winnaar opstrijkt.
+ 120 'alden', vgl.ook 122: 'altherre'. In de Middelhoogduitse literatuur is de 'altherre' de oude, wijze, ter plaatse kundige raadgever. De torenwachter krijgt hier deze eervolle omschrijving toebedeeld, die in de Franse roman de bruggenwachter ten deel valt (A, v. 1582: 'preudome'), vgl. ook Fleck (ed. Sommer 1846), v. 3678, v. 3876 'der alte'; v. 4117 'der grîse'.

dat her die have mere +
so virlorn havete.
Sin ungeval her clagete
ende dachte an sinen můte: +
'Rike Got, die gůte, +
behůte dat kint lossam. +
Mig wundirt wannen har quam. +
Her, to Babiloníen +
ne quam nie man so frumege, +
hertoge nog greve,
die so riklike geve. +
Nienehein conin[c] [i]s [...]+

Vertaling

Ze waren heel blij.
Op gulle wijze zorgde hij voor hem.
Hij gaf hem rijkelijk te eten.
Het schaakbord, waarop ze
moesten spelen, droeg men opnieuw aan.
Ze zetten in wat ze wilden.
Floyris won de inzet van de oude heer;
vriendelijk gaf hij het geld terug.
Toen klaagde de oude heer
dat hij de beroemde have
zo verloren had.
Over zijn ongeluk klaagde hij
en hij dacht bij zichzelf:
'Machtige, goede God,
bescherm de lovenswaardige jongeman.
Ik vraag me af, waar [hij] vandaan gekomen is.
Hierheen, naar Babylon,
is nog nooit zo'n edele man gekomen.
hierheen gekomen, hertog noch graaf,
die zo vrijgevig schenkt.
Geen enkele koning is [...]

Fragment 7: Gesprek tussen de torenwachter en Floris

in míme hus nů iet gescíet +

+ 123 'have mere' (beroemde have) slaat niet op de inzet bij het spel, maar is een metaforische omschrijving voor Blancefloer. De torenwachter klaagt over het ongeluk van Floris (v. 125: 'Sin ungeval') dat hij zijn geliefde heeft verloren. Deze woorden worden in het Frans uitgesproken door de bruggenwachter!
+ 126 ' můt', muot'. Gemoed, geest, zin.
+ 127-128 De bede van de torenwachter tot de 'machtige, goede God' is opmerkelijk. De moslim gebruikt hier een christelijke gebedsformule.
+ 128 'lossam'. Variant van 'lofsam', 'lovesam': roemrijk, geëerd.
+ 129 Steinmeyer stelt voor: 'her'.
+ 130 'Babilonien'. Bedoeld zou kunnen zijn: de stad Babylon aan de Eufraat of de stad Caïro aan de Nijl. De geografie in de Florisroman is echter in hoge mate fictief.
+ 131 'frumege'. Variant van 'vromich', dapper, heldhaftig.
+ 133 Vrijgevigheid is een hoofse deugd bij uitstek.
+ 134 'Neinehein'. Variant van 'negeen', geen, geen enkel.
+ 135-137 Vgl. A, v. 1658-1660: 'En'estes vos bien herbergiés?/ Se rien veés qui vos desplaise,/ amendé iert, se j'en ai aise'. (Vert.: Bent u niet goed ondergebracht? Als u iets ziet, wat u

dat ug missevalle,
dat beteríc me talle. +
Havet er og hier gesoht,
des ic ug gehelpen mog,
mit allen minen sinnen +
dat willic ug gewinnen.
Uwe ser dat is mie leit.
Gedenkit an uwer manheit
ende sagit mie al íwe tat.
Of ic mac ic geve iu rat.'
Floyres die sprac do
mit sorgen den alden to:
'Gir sprekit als ein gut man. +
Sint ic in uwe hus quam,
mir negesciete nit mer wan gůet.
Andirs seric is min můet.
Here, ic sage iu wat mig wirre. +
Up disen selven turne
is Blant[seflůr ..... ,
die na]m mir hat ende nit.
Duplike wart [.....]

Vertaling

'[...] in mijn huis nu iets geschied
dat u niet bevalt, daarvoor
zal ik u helemaal schadeloos stellen.
Hebt u hier verder iets gezocht,
waaraan ik u kan helpen,
dan wil ik mijn uiterste best doen
het voor u te verwerven.
Uw verdriet doet mij pijn.
Denk aan uw manhaftigheid
en vertel me alles wat u gedaan hebt.
Als ik kan dan geef ik u raad.'
Floyris zei daarop
heel bezorgd tegen de oude heer:
'U spreekt als een vriendelijk mens.
Sinds ik in uw huis gekomen ben,
is mij uitsluitend goeds ten deel gevallen.
Mijn gemoed is om een andere reden bedroefd.
Heer, ik zeg u wat me dwars zit.
Bovenin deze toren

niet bevalt, zal dat verholpen worden, als ik daartoe in staat ben). Het opvallende verschil is echter dat in het Frans deze vriendelijke woorden door de bruggenwachter gesproken worden, terwijl ze in TR de torenwachter in de mond worden gelegd. (De Smet, 1962/1991, 207).

+ 137 'me talle'. Letterlijk: met al, geheel en al.
+ 140 'sinnen'. Mv. van 'sin', verstand.
+ 148-150 Vgl. A, v. 1661-1663: 'Sire, fait il, vos dites bien,/ vostre merci. Mais nule rien/ d'endroit l'ostel ne me desplaist [...]'. (Vert.: Mijnheer, zegt hij, u spreekt vriendelijke woorden. Dank daarvoor. Maar wat dit verblijf betreft is er niets dat me niet bevalt). Floris spreekt in het Frans met deze woorden de bruggenwachter aan!
+ 152-155 Zie ook v. 3-5. Zowel in de bruggenwachter-episode als in de torenwachter-episode sluit Floris zijn verhaal af met een bijna gelijkluidende bekentenis. Vgl. A, v. 1761-1762: 'et Blancheflor si est m'amie./ Emblee me me fu par envie'. (Vert.: en Blancefoer is mijn vriendin. Ze werd door afgunst van mij afgenomen) en A, v. 2264-2268: 'Lassus en la tor est m'amie,/ cele qui a non a Blanceflors./ [...] Emblee me fu par envie.' (Vert.: Daarboven in de toren is mijn geliefde,/ die de naam Blancefloer draagt. [...] Ze werd door afgunst van mij afgenomen).

woont Blantsefluor [.....],
die heeft men uit haat en nijd van mij afgenomen.
Door diefstal werd [.....]

Fragment 8: Floyris verstopt zich in een bloemenmand

[.....] Cloyris gesag. +
Do wart die vrowe here
irverit víl sere. +
Lute dat sie do riep.
Die junchere nider viel +
ende deckete sic vil tiegere +
mit den blomen widere.
Do dahte vro Cloyris: +
'Dit is Blantseflůres amis.' +
Hastlike do quamen +
die vrowen, die dar waren,
ende vrageten, wat er were,
dat sie riepe so sere.
Cloyris sweic der warheit
unde dahte an ir huvísheit. +
Sie sprac en to mit minnen:
'Mig spranc an min kinne +
uter disen blomen
ein pampilion scone.
Des wart ic harte sere intan.' +
Die vrowen, die do waren dar,
die hatten is iren spot grot +
ende spraken: 'Dit was [...]

Vertaling

+ 157-158 'Cloyris', Cloris. In het Frans (hs. A) heet ze Gloris. Ook in het Frans schrikt ze en slaakt uit angst een kreet: A, v. 2344-2345: 'et la pucele s'esfreï/ de la poor c'ot si s'escrie'.
+ 159 'gesag'. Vorm van het werkwoord 'gesien', zien, opmerken. 'irveret'. Vorm van 'erveren', 'ervaren', vrees aanjagen, bang maken, hier als deelwoord 'bevreesd'.
+ 161 'nider viel'. In het Frans is Floris uit de mand gekomen en springt weer erin terug als hij merkt dat de kust niet veilig is. Vgl. v. 2347: 'Flores resaut en la corbeille'.
+ 162 'tiegere'. Variant van 'digere', zorgvuldig, volledig. Vgl. A, v. 2351-2352: 'Des flors errant s'a recovert,/ si que de lui noient ne pert'. (Vert.: Hij heeft zich snel weer met de bloemen toegedekt, zodat er niets meer van hem te zien was).
+ 164 'vro', korte vorm van vrouwe, dame.
+ 165 Ook in het Frans denkt Cloris aan de mogelijkheid dat de onbekende indringer Blancefloers vriend is. Vgl. A, v. 2358-2359: 'et de Blanceflor porpensee:/ ce fu ses amis, bien le sot [...]'. (Vert.: en aan Blancefloer gedacht: dat was haar vriend, dat wist ze zeker).
+ 166 Vgl. het Frans A, v. 2353: 'A tant ses compaignes akeurent'. (Vert.: Daarna kwamen haar vriendinnen aanrennen).
+ 171 'huvisheit', hoofsheid, in het hs. 'huuisheit'. Vermoedelijk de oudste bewijsplaats van het woord hoofsheid (Van Oostrom 2006, 177). Op wie de woorden 'haar hoofsheid' betrekking hebben (op Cloris? op Blancefloer?) wordt hier niet duidelijk.
+ 173-176. Ook in het Frans gebruikt Cloris een smoes, vgl. A, v. 2363-2364: 'Des flors sali uns paveillon,/ des eles feri mon menton'. (Vert.: Uit de bloemen vloog een vlinder. Hij raakte met zijn vleugels mijn kin).
+ 176 ' intan'. Vorm van 'intduon', schrikken, vgl.: ontdaan.
+ 178 'spot grot'. Vgl. in het Frans A, v. 2367: 'Arriere s'en revont gabant [...]'. (Vert.: Ze trekken zich spottend terug).

[.....] Cloyris zag.
Toen sloeg de edele dame
de schrik om het hart.
Luid begon ze toen te schreeuwen.
De jongeman liet zich in de mand terugvallen
en dekte zich weer heel zorgvuldig
met de bloemen toe.
Toen kreeg vrouwe Cloyris een ingeving:
'Dit is de vriend van Blantsefluor.'
Snel kwamen toen de dames,
die daar waren, aanlopen
en vroegen haar, wat er met haar was,
dat ze zo luid geschreeuwd had.
Cloyris verzweeg de waarheid
en dacht aan haar hoofsheid.
Ze zei liefdevol tegen hen:
'Er sprong een mooie vlinder
uit deze bloemen
tegen mijn kin aan.
Daarom moest ik heel erg schrikken.'
De dames, die toen daar aanwezig waren,
dreven er heel erg de spot mee
en zeiden: 'Dit was [...]

Fragment 9: Floyris met Blantsefluor herenigd

[Blant]seflůr ende Floyris.
Wale troste sie vro Cloris. +
Dar satten die kinde +
ende reden van minnen
ende hatten blitscap vil grot. +
Si ne gedahten dů necheiner not.
Cloris der twier wale plag.
Die spise, die man en gaf, +
die teilden sie te hope
mít vrowede vil grote.
Die kinde lagen al die naht +
mit vil grotir blitscap.
Sie vergaten allis seris
ende des manicfalden ledis,
die sie hatten geliden
er sie te hope waren comen.
Vander groten lieve
vil lutil sie gesliepen. +
Des andern morgenis vil frů

+ 181 'trosten': helpen, steunen, bemoedigen; 'vro', vgl. aant. bij v. 164. In het Frans bedient Cloris de gelieven zowel met hun eigen eten als met het hare (A, v. 2505-2506: 'et de lor mangier et del sien/ les sert Gloris [...]').
+ 182 'kinde'. Kinderen, maar hier: jonge mensen.
+ 184 'blitscap'. Het hs. heeft 'bitscap'. Van Oostrom 2006, 177 vraagt zich af: 'Was hij [de kopiist] eerder een man van het gebed dan blije hoveling, en nog weinig geverseerd in het neerpennen van profane teksten?' Het woord 'bitschap' treffen we niet in het MNW aan. We zien in 'bitschap' een verschrijving van de kopiist, vgl. correct v. 114: 'blitscap'.
+ 187 Vgl. A, v. 2500: 'ensamble mangierent et burent'. (Vert.: samen aten ze en dronken ze).
+ 190 In TR wordt over één nacht gesproken, in het Frans duurt het geheime verblijf van Floris in de haremtoren vijftien dagen. (A, v. 2499: 'Quinze jors').
+ 197 'vil luttel'. Heel weinig, maar kan ook opgevat worden als litotes: helemaal niet.

Cloris sprac Blantseflůre to:
‘Juncvrówe lieve, +
stat up, wie solen dienen
den coninge, unsen heren,
alse wie [.....]

Vertaling

Blantsefluor en Floyris.
Vrouwe Cloyris sprak hen moed in.
Daar zaten de kinderen
en spraken over liefde
en waren zeer verheugd.
Aan enig verdriet dachten ze toen niet.
Cloyris zorgde goed voor de twee.
Het eten, dat men hen gaf,
dat deelden ze samen
met heel veel vreugde.
De kinderen lagen de hele nacht
heel blij bij elkaar.
Ze vergaten al het verdriet
en het vele leed,
dat ze geleden hadden
voordat ze bij elkaar waren gekomen.
Door de grote liefde voor elkaar
sliepen ze maar heel weinig.
De volgende ochtend zei
Cloyris heel vroeg tegen Blantsefluor:
‘Lieve jonge dame,
sta op, we moeten
de koning, onze heer, dienen,
zoals we [.....]

Fragment 10: De list met het gebedenboekje

[.....] andirs wesen.
Sie hat al dise nach[t ... +
.....]ken,
dat gir leven mueten.
Nů i[.....
.....] soldir daren. +
[Dit] is die rehte war[heit. +
.....]heine smaheit.
D[i]e [am]miral spra[c ...:
.....]

+ 200-203 In het Frans roept Cloris in de ochtend Blancefloer. Die antwoordt dat Cloris maar alvast moet gaan, zij zal later komen. (A, v. 2542)
+ 205-207 Cloris bedenkt (ook in het Frans) een smoes om de afwezigheid van Blancefloer uit te leggen, die de emir eigenlijk ’s ochtends bij het opstaan moest dienen. Het meisje zou zich verslapen hebben, omdat ze de hele nacht in haar [gebeden-]boek gelezen zou hebben voor een vreugdevol leven van de emir. Vgl. A, v. 2549: ‘Tote nuit a liut en son livre/ que a joie peüssiés vivre [...]’.
+ 209 ‘daren’. Variant van ‘deren’, schade toebrengen, leed aandoen, verdriet doen, deren. De samenhang is in dit verminkte fragment onduidelijk. Steinmeyer stelt voor: ‘laten’ in plaats van ‘daren’.
+ 210 In het Frans vraagt de emir of het waar is, wat Cloris beaamd. Vgl. A, v. 2553: ‘Es çou voirs, Gloris? Sire, oïl’. (Vert.: Is dat waar, Cloris? Ja, heer).

It getímet wale g[n]uge. +
Solic n[.....+
e]ren Got gůeten
da[t] her leven muete[.
...] worten sweic.
Die juncvro[we ...
..... ca]mere +
dar sie vant tesamene
B[lantseflůr ende Floyris.]
Sie sprac: ‘Gir ne sit ne bor wis
sa[.....
....] grot tumpheit
dat [.....]

Vertaling

[.....] anders wezen.
Ze heeft de hele nacht
[.....]
dat u moge leven.
Nu [.....]
[.....] moet u deren.
Dit is de absolute waarheid.
[.....] geen hoon.
De emir zei:
[.....]
Het betaamt uitstekend.
Moet ik [.....]
haar goede God
dat hij moge leven.
[...] woorden zweeg.
De jonge dame [...]
[.....] kamer
waar ze Blantsefluor en Floyris
samen aantrof.
Ze zei: ‘U bent niet erg wijs
[.....]
[....] grote domheid
dat [.....]

Fragment 11: De gelieven worden ontdekt

[.....] ne wisten.

+ 214 Vermoedelijk spreekt de emir hier zijn waardering voor Blancefloer uit, die als echtgenote goed bij hem zou passen (214: ‘It timet wale’), van ‘getemen’, Duits geziemen. Vgl. A, v. 2555-2556: ‘Bien doit estre cele m’amie/ que veut que j’aie longe vie!’ (Vert.: Zij verdient het om mijn vriendin te worden die wenst dat ik lang leef).
+ 215-217 Deze verminkte verzen zijn moeilijk te begrijpen. Spreek de emir hier over de christelijke ‘goede God’ tot wie eerder al de torenwachter in v. 127 zich richtte (‘Rike Got, die gůte’)? V. 217 (‘da[t] her leven muete[. ’) herhaalt de (door Cloris verzonnen) bede van Blancefloer dat de emir lang moge leven (vgl. v. 207: ‘dat gir leven mueten’). Maar wie spreekt er?
+ 220-226 Cloris (‘sie’) gaat in TR terug naar de kamer waar ze Floris en Blancefloer aantreft. Zij zegt haar vriendin de waarheid over haar plichtsverzuim. Deze passage ontbreekt in het Frans.

Die coninc do ne cunde [+]
[.....
..] Floyris were man of wif,
so sco[ne was sin lif].
Her ne hatte bart no die grane.
[.....]ne
die [heren] die dar waren
[.....]
Mer do her die wa[r]heit sag, [+]
dat Floy[ris .....
do war]t her vil íer[re].
Her greip sin swert [.....[+ +]
.....
da]t her die [kin]de beide
te tode ir[slůege] [+]
..... g]enůege.
Grot [ge]lucke des gewielt [+]
[.....] inthielt
ende dachte an sinen můe[te:
'[.....] grot]e s[c]ande
spreken alre [.....]

Vertaling

[.....] niet wisten.
De koning kon toen niet
[.....]
[..] Floyris man of vrouw was,
zo mooi was zijn uiterlijk.
Hij had baard noch baardhaar.
[.....]
de heren die daar waren
[.....]
Maar toen hij de waarheid ontdekte,
dat Floyris [.....]
toen werd hij heel erg boos.
Hij greep zijn zwaard
[.....]
dat hij de beide kinderen
dood [zou slaan].
[.....] veel.
Groot geluk zorgde daarvoor
[.....] inhield
en dacht bij zichzelf:
'[.....] grote schande
spreken alle [.....]

+ 228-232 De koning kon niet vaststellen of Floris een man of een vrouw was. Vgl. A, v. 2652-2654: 'en son vis nul sanlant n'avoit/ qu'il fust hom, car a son menton/ n'avoit ne barbe ne grenons [...]'. (Vert.: Aan zijn gezicht was niet te zien dat hij een man was, want op zijn kin had hij geen baard en geen snor).
+ 236 Hij laat de borst van Floyris ontbloten en ziet dat hij een man is. Vgl. A, v. 2666: 'que cil est hom'.
+ 239 In het Frans wil de emir na de ontdekking van het bedrog Floris pas doden nadat hij weet wie hij is.
+ 239 In het Frans is sprake van het blanke zwaard dat boven de kinderen zweeft. Vgl. A, v. 2672: 'L'espee nue sor aus virent [...]'. (Vert.: ze zien het blanke zwaard boven zich).
+ 242 De Smet vult aan: 'ir[slan]'. Het rijm vereist de conjunctief: ' ir[slůege]'.
+ 244 'gewielt'. Vorm van het werkwoord 'gewalden', beschikken.

Fragment 12: De emir wil wraak

is her dar up comen +
ende havet mir min wif genomen
ende havít mig verhort +
die scone Blantseflůre.
Nů sagit, gir herren alle,
wo ůg dit gevalle.'
Do spraken eht die coninge: +
'Herre coninc, ovele.'
Sie ne con[ste]n [andirs] nuwít spreken.
'Coninc, dů salt dí[n] ser wreken.' +
Dammiral do gebot
dat man makete ein vor grot, +
dat man dar inne
brente die kinde.
Die heren, die dar waren,
die haten groten jamer
dat umme sulke sculde
die kint verliesen solden
eren herliken lif.
Dar wende man ende wif.
Man nam die kint beíde, +
to den voore man sie leíde;
en volgete manic rowic [...]

Vertaling

is hij erop gekomen
en heeft mijn bruid genomen
en heeft onteerd
de mooie Blantsefluor.
Nu zeg me, gij heren, allemaal,
hoe u dit bevalt.'
Toen zeiden de koningen opnieuw:
'Heer koning, slecht.'
Ze konden niets anders zeggen.
'Koning, u moet uw leed wreken.'
Toen gebood de emir
dat men een groot vuur maakte,
dat men daarin
de kinderen zou verbranden.
De heren, die daar aanwezig waren,
waren er heel erg verdrietig over
dat voor zo'n vergrijp
de kinderen hun stralende leven
zouden verliezen.
Daar weenden mannen en vrouwen.
Men nam de beide kinderen bij de hand

+ 247 Floris die verborgen in de bloemenmand de haremtoren binnengedragen werd, is op de etage van Blancefloer neergezet.
+ 249 'verhort'. Van het werkwoord 'verhuoren', letterl. verhoeren, tot hoer maken.
+ 253 Steinmeyer stelt voor 'al' in plaats van 'eht' te lezen.
+ 256 De Smet/ Gysseling zien in het overgeleverde 'di' een schrijffout voor 'din'
+ 258 Ook in het Frans is de dood op de brandstapel hun straf. Vgl. A, v. 2786: 'Ardoir les face et si l'otroit!'. (Vert.: Moge men ze verbranden en hij ermee akkoord gaan).
+ 267-268 In het Frans leiden twee slaven de kinderen naar de brandstapel. Vgl. A, v. 2788.

en leidde hen naar het vuur;
menigeen volgde hen vol verdriet [...]

Fragment 13: Graaf Bernhard smeekt om genade

hatten is groten jamir,
dat man umme sulke sculde
die kinde quelen solde. +
Die greve Bernhart sprac do +
- die dat vingerin up hůb - +
to allen den heren,
dat sie dur ere
die kinde lieten bestan.
Her wolde to den kuninge gan,
vallen to sinen voten,
sine gnade suken,
dat her dat gehiete,
dat man die kinde leven liete
ende bat alle die heren,
dat sie mite quemen.
Gerne taten sie alle dat,
dat en die selve greve bat.
Do síe den coninc vunden,
te sinen voten sie gesprungen.
Sie riepen: „Here coninc, coninc, gnade.
Tů dat wir dig raten.
Lat dise arme kinde leven.
Die missetat salt dů en vergeven.
It we[.....]

Vertaling

waren er zeer verdrietig over,
dat men om zo'n vergrijp
de kinderen zou pijnigen.
Graaf Bernhard zei toen
- die de toverring had opgepakt -
tegen alle heren,
dat ze omwille van hun eer
de kinderen moesten laten leven.
Hij wilde naar de koning gaan,
een voetval voor hem maken
en hem om genade smeken,
zodat hij zou bevelen,

+ 272 „quelen". Kwellen, folteren, mishandelen.
+ 273 Wordt met „greve Bernhart" misschien graaf Bernhard van Anhalt bedoeld (Winkelman 2008)? In het Frans (hs. A) wordt gesproken over een anonieme hertog die de ring opraapte die Blanceflor had weggegooid (A, v. 2829: „Uns dus le prist"). Vgl. ook A, v. 2947-2948: „Li dus qui lor anel trova/ quant la pucele le jeta […]". (Vert.: De hertog die hun ring had gevonden toen het meisje hem had weggegooid). Ook later treedt deze aardige „dus" in het Frans op: vgl. bv. A, v. 3013, v. 3262.
+ 274 Bedoeld wordt hier de toverring met beschermende kracht die de moeder van Floris hem op zijn reis heeft meegegeven. In alle commotie is de ring weggegooid en door graaf Bernhard opgeraapt.

dat men de kinderen moest laten leven
en hij verzocht alle heren
om met hem mee te komen.
Ze deden allemaal graag,
wat deze graaf hen vroeg.
Toen ze zich bij de koning hadden vervoegd,
wierpen ze zich voor zijn voeten.
Ze riepen: „Heer koning, koning, genade.
Handel overeenkomstig onze raad.
Laat deze arme kinderen leven.
Het vergrijp moet u hen vergeven.
[……..…]

Fragment 14: Wie heeft Floyris geholpen?

[.....] eme sin můt.
‘Kramlike is mir gesciet. +
Mer nů it [ug] allen is so lief,
so ne wil anderis nuwet tůn,
mer da[t ug] alle dunkit gůt.
Ic late en die sculde
ende gev[e] en [mi]ne hulde
disen kinden beiden,
dat her uns bereite, +
wi(e eme] rat geve,
dat her up den turn queme
ende gelovet bi [mire] cronen,
dat ic wille lonen
den selven manne vrůmege
[mit] allirhande tuginde, +
die so getane liste +
in sinen herten wiste[.+
dat] dise up den turn quam,
so it newiste negein man.
Want ic [wale] wene, +
of al die welt queme
ende up den turn wolde,
dat [ic it] irwerin solde.’
Die heren die dar waren
den r[.....]

+ 295 ‘Kramlike’. De Smet vertaalt (met vraagteken) met: schmählich. Het gaat hier vermoedelijk om een vorm van. ‘gramlijc’, woedend, toornig, boos. Deze interpretatie past hier echter niet in de context; het gaat hier om het kwaad dat de emir is aangedaan en waarover hij nu woedend is.
+ 302-310 In TR wil de emir degene belonen, die het slimme plan heeft bedacht, dat de jongeman ongezien de toren kon binnendringen. Slimheid wordt beloond! Anders in het Frans. Hier raadt de hertog, die de ring opraapte, aan om Floris te vragen, welke strategie hij heeft toegepast en wie hem daarbij hebben geholpen zodat de helpers gestraft kunnen worden. Vgl. A, v. 3035-3038: ‘Molt vauroit mius [...]/ trestot l’engien Flore a savoir/ et
+ 308 ‘tuginde’. Mnl. ‘doget’, ‘deucht’, deugd, goedheid, edele eigenschap, maar ook gunstbewijs, beloning.
+ confaitement il entra/ en la tor, et qui l’i aida’. (Vert.: Het zou veel beter zijn [...] de hele list van Floris te weten, en hoe hij de toren is binnengekomen, en wie hem daarbij geholpen heeft). Maar Floris weigert zijn helpers te verraden en eist ook voor hen vrijspraak. Vgl. A, v. 3053-3058. Daarop wordt de emir opnieuw zeer boos en hij eist de dood van de kinderen.
+ 310 ‘herten’, hart, hier synoniem met ‘sin’, geest, verstand.
+ 313 ‘wene’, van het werkwoord ‘wenen’, ‘waenen’. Wanen, geloven, menen.

Vertaling

[.....] hem zijn gemoed.
‘[Boosaardig] ben ik bejegend.
Maar nu het u allen zo aangenaam is,
wil ik nu niets anders doen,
dan wat u allen goed dunkt.
Ik vergeef hen het vergrijp
en schenk deze beide
kinderen mijn genegenheid,
op voorwaarde dat hij ons mededeelt,
wie hem raad heeft gegeven,
zodat hij de toren op kon komen
en ik beloof bij mijn kroon,
dat ik die bekwame man
met allerhand gunstbewijzen
belonen wil,
die zo slim was
het plan te bedenken,
waardoor deze jongeman de toren op kon komen,
terwijl niemand het wist.
Want ik geloof beslist,
dat als de hele wereld zou komen
en de toren op wilde gaan,
dat ik het zou weten te verhinderen.’
De heren, die daar aanwezig waren
[.....]

Fragment 15: Floyris vertelt zijn verhaal

[..... cor]ve mit blomen.
Twei man mig trugen.
Nuwit ne wisten sie [dat,
dat] ic in den corve lag.
Sie cronden vil sere, +
dat die corf al so [swar wer]e.
Mit pinen wart ic dar braht,
in eine camere ge[laht.]
Dar inne was vro Cloris, +
eine magit edele ende wis.
Blan[tsefl]ůr ne was da niet.
Des was mig ovele na gesciet,
here. [Die] man die giengen wider
hastlike den turn nider.
Die juncvrowe [to d]en corve gienc
ende die scone blomen ane víenc.
Do want ic, here , [so] min lif, +

+ 323 ‘cronden’. Van het werkwoord ‘cronen’, kreunen, kermen, jammeren, zuchten, schelden. Wat er eerder gebeurde, wordt in het Frans A, v. 2329-30 verteld: ‘Des flors dïent molt en i a,/ si maudïent kis i foula’. (Vert.: Ze zeiden dat er veel bloemen in [de mand] waren, en scholden op degene die ze had opgeladen).
+ 327 ‘Cloris’. In de ed. Leclanche 2003 staat ze vermeld als de dochter van een Duitse hertog. Vgl. A, v. 2370: ‘fille a un duc d’Alemaigne’. Dit is echter een emendatie van Leclanche! In hs. A is de variant overgeleverd: ‘fille estoit au roi d’Alemaigne’. (Vert.: Zij was de dochter van de Duitse koning).
+ 335 ‘want’. (Ook in v. 338). Vorm van het werkwoord ‘wenen’, ‘waenen’, wanen, geloven, menen. Zie ook v. 313.

dat it were min scone wif.
Hastlike ig up vor. +
Ic want, [it w]ere Blantseflůr.
Do wart die magit gehere
irverit vil sere. +
[.....]
Dat ne was mig nuwit liep.
Ic hatte an[.....]

Vertaling

[.....] mand met bloemen.
Twee mannen droegen mij.
Ze wisten niet,
dat ik in de mand lag.
Ze scholden heel hard,
omdat de mand zo zwaar was.
Met moeite werd ik naar boven gebracht
en in een kamer afgezet.
Daarin woonde vrouwe Cloris,
een edel en wijs meisje.
Blantsefluor was daar niet.
Bijna was mij daardoor iets ergs overkomen,
heer. De mannen liepen weer
snel de toren naar beneden.
De jonge dame liep naar de mand
en pakte de mooie bloemen.
Toen dacht ik, heer, zowaar ik leef,
dat het mijn mooie vriendin was.
Snel kwam ik omhoog.
Ik dacht, dat het Blantsefluor was.
Toen moest het edele meisje
heel erg schrikken.
[.....]
Dat vond ik heel onaangenaam.
Ik had [.....]

Fragment 16: Het koninkrijk in nood

[.....] grote not. +
Din lant wir te stóret, +
dine lute te fóret. +
Al din coninclike lant
dat stat nů in vremeder hant.
Dů bist dines vater erve.
Ne lat uns níet vertérven. +

+ 337 ‘(up) vor’, ‘up vur’. Vorm van ‘opvaren’, omhoog komen, oprijzen.
+ 340 Zie v. 159.
+ 344-357 In het Frans eindigt het verhaal totaal anders. Ridders brengen de tijding dat de beide ouders van Floris zijn gestorven. Ze verzoeken Floris namens zijn hoogste vazallen naar zijn land terug te keren. Alles is er vredig. Zonder problemen kan hij het koninkrijk beërven.
+ 345 ‘wir’, lees ‘wirt’. Vorm van het werkwoord ‘werden’. ‘te storet’. Van het werkwoord ‘te storen’, verwoesten, vernietigen.
+ 346 ‘te foret’. Van het werkwoord ‘tevoeren’, te niet doen gaan, onderwerpen. De Smet vertaalt met: verstrooien.
+ 350 ‘verterven’. Van het werkwoord ‘verderven’, ten gronde gaan.

Wir ne muge nimenen vinde,
die uns helpen [wilde].
Din můter is vil siec.
Sie ne mac uns bescirmen niet.
Here, com ten lande
ende lat uns niet bit scanden
vremeden heren dienen.'
Dus spraken die brieve. +
Do Floyres gehorte
siner vriende worte +
ein teil her des under quam +
ende sat als ein rowíg man.
Leit was eme sinis vater tot.
Dog vergat her allir not
dur Blantseflůr, sin scone wif.
Die hatte her lief al sin lif. +
Do nam dat kint bidirve
orlof ten co[ninge .....] +

Vertaling

[.....] grote nood.
Uw land wordt verwoest,
uw mensen onderworpen.
Heel uw koninkrijk
is nu in vreemde handen.
U bent de erfgenaam van uw vader.
Laat ons niet te gronde gaan.
We kunnen niemand vinden,
die ons zou willen helpen.
Uw moeder is ernstig ziek.
Zij kan ons niet beschermen.
Heer, kom terug naar uw land
en laat ons niet op smadelijke wijze
vreemde heren dienen.'
Zo luidden de brieven.
Toen Floyris de woorden
van zijn vrienden hoorde,
schrok hij daar erg van
en zat er verdrietig bij.
De dood van zijn vader deed hem verdriet.
Maar alle ellende vergat hij
door zijn mooie vrouw Blantsefluor.
Die beminde hij heel zijn leven lang.
Toen nam de brave jongeling
afscheid van de koning [.....]

Literatuur

+ 358 'brieve'. Mv. van 'brief', brief, akte, vgl. A, v.. 3214: 'briés'.
+ 360 'vriende'. Vrienden of bloedverwanten.
+ 361 'ein teil'. Een deel, een beetje. We vatten het op als litotes en vertalen met: heel erg. 'underquam', vorm van 'undercomen', schrikken.
+ 366 Steinmeyer leest hier 'als sin lif'.
+ 368 'orlof'. Oorlof, permissie, in de betekenis: permissie vragen om afscheid te mogen nemen. Vgl. A, v. 3275: 'Molt boinement a pris congié.'

Bumke, Joachim, Höfische Kultur. Literatur und Gesellschaft im hohen Mittelalter, Bd. 1,2, München 1986.
Gysseling, M., Jacob van Maerlant, Der naturen bloeme, In: Instituut voor Nederlandse Lexicologie Cd-rom Middelnederlands. Sdu Uitgevers/Standaard Uitgeverij, Den Haag / Antwerpen 1998
Haug, Walter, Der Tag der Heimkehr. Zu einer historischen Logik der Phantasie, in :
Strukturen als Schlüssel zur Welt. Kleine Schriften zur Erzählliteratur des Mittelalters, Tübingen 1990, 37-50.
Leclanche, Jean-Luc, Robert d'Orbigny, Le conte de Floire et Blanchefleur. Nouvelle édition critique du texte du manuscrit A (Paris, B.N. ms. fr. 375), Paris 2003.
Mak J. J., Diederic van Assenede, Floris ende Blancefloer, Culemborg, 1970, 3e druk.
Oostrom, Frits P. van, Stemmen op schrift. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur vanaf het begin tot 1300, Amsterdam 2006.
Opll, Ferdinand, Regesta Imperii, hrsg. von der Kommission für die Neubearbeitung der 'Regesta Imperii' bei der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, begr. v. Johann Friedrich Böhmer, Wien u.a. 1881ff.; 4/2/3: Ältere Staufer. Die Regesten des Kaiserreiches unter Friedrich I. 1152 (1122) – 1190. 1168 – 1180, Wien 2001.
Smet Gilbert A. de, Maurits Gysseling, Die Trierer Floyris-Bruchstücke, in: Studia Germanica Gandensia 9 (1967), 157–196.
Smet, Gilbert A. de, Oostmaaslandse epische poëzie rond 1200, in: Wetenschappelijke Tijdingen 28 (1969), kol. 349-362.
Smet, Gilbert A. de, Der 'Trierer Floyris' und seine französische Quelle, in: ders., Kleine deutsche Schriften, hg. v. Luc de Grauwe, Gent 1991, 203–216 [eerder in 1962].
Sommer, Emil, Konrad Fleck, Flore und Blanscheflur. Eine Erzählung, Quedlinburg/ Leipzig 1846.
Wieczorek, A., Saladin und die Kreuzfahrer, Darmstadt 2005.
Winkelman, Johan H., Die Brückenpächter- und die Turmwächterepisode im 'Trierer Floyris' und in der 'Version Aristocratique' des altfranzösischen Florisromans, Leiden/Amsterdam 1977.
Winkelman, Johan H., Zum 'Trierer Floyris', in: Neophilologus 66 (1982), 391–406.
Winkelman, Johan H., Wonderen der techniek in de Middelnederlandse 'Floris ende Blancefloer', in: ABäG 26 (1987), 35-67.
Winkelman, Johan H., Eschatologie als dieptestructuur. Over oorsprong en interpretatie van de Oudfranse Florisroman en zijn Middelnederlandse bewerkingen, in: Frits P. van Oostrom/ Frank Willaert, De studie van de Middelnederlandse letterkunde: stand en toekomst. Symposium Antwerpen 22–24 September 1988, Hilversum 1989, 135–151.
Winkelman, Johan H., 'die greue bernhart sprac do' (Trierse Floyris, vers 273). Het signalement van een mecenas, in: Voortgang 26 (2008), 7–27.
Winkelman, Johan H., Der maasländische Florisroman, in: Germania Litteraria Mediaevalis Francigena (Höfischer Roman in Vers und Prosa V), hrsg. René Pérennec u. Elisabeth Schmid, Berlin/New York 2010, 336-341.